

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра документознавства, інформаційної діяльності та українознавства

ГАВРИШ Вячеслав Ігорович

**Архівні ресурси України в глобальній
інформаційній мережі: види, доступ, перспективи
/ Archival Resources of Ukraine in Global
Information Net: types, access and prospects.**

спеціальність: 8.02010501 - Документознавство та інформаційна діяльність
магістерська програма - Документознавство та інформаційна діяльність

Магістерська робота

Виконав студент групи ДІДм-21
В. І. Гавриш

Науковий керівник:
к.іст.н., ст. викладач Недошитко
І.Р.

Магістерську роботу допущено
до захисту:

п и

20__р.

Завідувач кафедри
О. Є. Гомотюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2017

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

1.1 Історія інформатизації архівної справи в Україні

На сучасному етапі розвитку архівної справи використання інформаційних ресурсів архівних фондів набули надзвичайної актуальності.

Вимогою сьогодення є не лише забезпечення користувачам доступу до архівних документів через інформаційні бази та читальні зали, а й надання якомога повної та об'єктивної інформації про склад та зміст архівних фондів через глобальну мережу Інтернет.

Важливе значення для узагальнення досліджуваної проблеми мають низка публікацій науковців Г. Боряка [17, 18], Л. Дубровіної [28, 29], Л. Юдіної, А. Кисельової [39, 40, 41, 42, 43, 44] та ін. Основні форми репрезентації архівних ресурсів у мережі Інтернет досліджував Г. Боряк, а у працях Л. Дубровіної обґрунтовано концептуальні засади інформатизації архівної справи в Україні та узагальнено діяльність Інституту рукопису НБУВ в галузі археографії та архівознавства.

Л. Юдіна досліджувала використання інформаційних ресурсів НАФ України та довела, що організація правового та інтелектуального доступу до архівної інформації відповідає загальносвітовим тенденціям. А над узагальненням наявних архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, їхньою структурою, наповненістю, дослідженням основних напрямів розвитку та перспектив розробки сайтів працювала А. Кисельова.

Окремі питання, що пов'язані з функціонуванням електронних документів та електронними ресурсами загалом, висвітлювалися у працях Н. Гайсинюк, В. Іванової, Г. Власової, Ю. Яковлевої та Л. Бабко.

У публікаціях М. Болдовського, В. Рудюк, Г. Асеева було розглянуто електронний документообіг та специфіку електронних документів з точки зору документознавства.

Базові поняття документної інформації та архівного документа, документної системи мають певну історію та набувають нового змісту в науках

та галузях знань. Сьогодні відбувається подальша еволюція цих понять. У сфері електронних інформаційних технологій поряд із поняттями електронної інформації та електронного документа, електронної документально-інформаційної системи дедалі частіше застосовуються споріднені терміни веб-сайт, веб-ресурс та веб-документ.

Веб-сайт є своєрідною документально-інформаційною системою, що існує у вигляді організованої сукупності документів та зв'язків між ними.

Веб-сайт характеризується:

- наявністю масивів документів;
- засобами інформаційного пошуку;
- технологічними засобами фіксування, зберігання та представлення інформації.

Інформаційний ресурс веб-сайтів є сукупністю електронних документів та інших даних в електронній формі, взаємопов'язаних між собою як різновидові інформаційні джерела.

Веб-портал розглядається як сукупність веб-сайтів, поєднаних за певною ознакою відповідно до свого цільового призначення та інформаційних потреб користувачів [33].

Для характеристики процесів впровадження інформаційних технологій в архівну справу та діловодство в архівознавстві використовують поняття «інформатизація архівної справи» (в Україні введено у науковий обіг Я.Калакурою), у документознавстві – електронне діловодство (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Усталеним є визначення поняття інформаційного ресурсу як «сукупності документів у інформаційних системах (архівах, бібліотеках, банках даних)» [17]. Це цілком відповідає тлумаченню цього поняття документознавцями та архівістами. Крім того, Ст. 4 Закону України «Про Національний архівний фонд» визначено, що «Національний архівний фонд України є складовою частиною вітчизняної і світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства...» [31].

За визначенням Ст. 3 Закону України «Про інформацію» одним із основних напрямів державної інформаційної політики є «постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів» [34]. Також про «національний інформаційний ресурс» йдеться у Законі України «Про Національну програму інформатизації», де одним з основних завдань Національної програми інформатизації, що визначені у Ст. 5 зазначеного закону, є «формування системи національних інформаційних ресурсів» [35].

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» оперує одразу двома поняттями: «державний інформаційний ресурс» та «національний інформаційний ресурс». У розділі II зазначеного закону «державні інформаційні ресурси» визначені «складовою стратегічних ресурсів країни і одночасно національної інфраструктури». Цей закон не дає визначення ні «державних інформаційних ресурсів», ні «стратегічних ресурсів», але у розділі IV визначає поняття «національний інформаційний ресурс» як «розподілений банк даних і знань з різних галузей виробництва, науки, культури, освіти, торгівлі тощо» [93]. У цьому ж законі національний інформаційний ресурс визначається «найважливішою частиною Національної інфраструктури інформатизації» України.

Згідно з «проектними» Основними правилами роботи державних архівних установ України (К., 2004), інформатизація архівної справи – це комплекс організаційних, науково-методичних та технологічних заходів, що забезпечують створення за єдиними методологічними та методичними засадами взаємопов'язаних інформаційних технологій в архівній справі, формуванні національних архівних інформаційних ресурсів [80].

Вивчення досвіду інформатизації архівної справи свідчить про її позитивний розвиток у нашій державі, дозволяє високо оцінити досвід, отриманий українськими архівістами в практичній діяльності, пов'язаній з інформаційними технологіями.

Плідною науковою розробкою проблем інформатизації архівної справи в Україні займаються УНДІАСД, Укрдержархів та інші архівні установи. Результати роботи їх провідних фахівців (С. Кулешова, Ю. Забенької, Г. Боряка

тощо) представлені науковими публікаціями теоретичного та практичного характеру, що відображені у нормативно-правових та науково-методичних документах [17, 28, 39, 49, 50].

Статті у вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях: журналах, газетах, Інтернет-виданнях демонструють інтерес суспільства, що безупинно зростає, до інформатизації архівної справи та діловодства. Їх автори досліджують перспективи інформатизації та проблеми, що стоять на заваді широкому впровадженню інформаційних технологій: від політичних та правових до культурних та психологічних.

Матеріали сайтів представлені передусім офіційним веб-порталом Укрдержархіву «Архіви України», що зосереджує необхідну інформацію з інформатизації архівної справи та діловодства, містить нормативно-правову та науково-методичну базу та корисні посилання з даних питань. Саме на цьому сайті науковці України та світу очікують побачити зведену базу даних «Електронний фондний каталог», що стане інформаційним проривом у створенні довідкового апарату до документів НАФ та рушійною силою подальшого розвитку не лише архівознавства та документознавства, а й історичної науки.

Як вже зазначалося, вагомий внесок у розробку основних понять інформатизації архівної справи зробив Я. Калакура, який присвятив відповідний розділ у своєму першому в історії незалежної України підручнику «Архівознавство». Він акцентував увагу на важливому значенні інформатизації як для розвитку архівної науки та практики, так і для успішного розвитку сучасної історичної науки, подав основні шляхи впровадження інформатизації в архівістику. На жаль, попри те, що з часу першого видання минуло понад п'ятнадцять років, більшість проблем на шляху інформатизації архівної справи, про які писав науковець, залишаються не вирішеними. Проте цей підручник має величезне значення для зміни свідомості архівістів, роблячи архіви більш відкритими та демократичними.

Розглянемо визначення поняття «інформаційні ресурси». Так у монографії «Е-будущее и информационное право» наведено таке визначення:

«сукупність інформаційних продуктів певного призначення, необхідних для забезпечення інформаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності» [32]. О. В. Соснін зазначає: «Найбільш повно характеризувати інформаційний ресурс (ІР) можна як інформацію, створену чи виявлену, зареєстровану і оцінену. ІР набуває особливих властивостей, сутність яких і робить його інформаційним продуктом для споживання» [33]. Як бачимо, у цих визначеннях спільним є наголошення на споживчій властивості інформаційного ресурсу як інформаційного продукту. Однак, у О. В. Сосніна цей продукт засновано на інформації, яка попередньо була зафіксована та оцінена: «Для того, щоб стати інформаційним ресурсом, потоки інформації повинні мати деякі специфічні якості, завдяки яким вони стають соціально значущими, технологічно придатними, тобто такими, що мають цінність для практичного застосування. Такою основною якістю є системна організованість (організація) інформаційних потоків та їх окремих елементів». Аналізуючи запропоновані визначення інформаційних ресурсів можна стверджувати, що основною їх відмінністю від визначення, що введено у дію Законом України «Про Національну програму інформатизації» [17], є відмова від використання поняття «документ». Тобто це продукт споживання, що ґрунтується на попередньо зафіксованій інформації (за О. В. Сосніним), але без наголошення на тому, що зазначена фіксація інформації є по суті її документуванням. Хоча мова йдеться про «системну організацію інформаційних потоків та їх окремих елементів». По суті процес «створення чи виявлення, реєстрування» інформації та подальше її «споживання» можна розтлумачити як зберігання та передавання інформації, зафіксованої на матеріальному носії в часі та просторі, що є основною функцією документа за визначенням ДСТУ 2732:2004, а «системну організацію інформаційних потоків та їх окремих елементів» як «запис інформації», що повинен відповідати характеристикам певного жанру чи номіналу. Жанрові характеристики запису інформації – це функціональні та структурно-композиційні ознаки певного жанру твору літератури чи мистецтва (роман, монографія, хронікально-документальний фільм тощо). Номінальні характеристики запису інформації – це функціональні та структурно-

композиційні ознаки певного виду задокументованої службової чи особистої інформації (наказ, акт, протокол, лист, щоденник тощо)» [35, с. 2–3]. Невизначеність з фіксацією інформації на носії інформації та чітких жанрових та номінальних характеристик для інформаційних ресурсів створює передумови для подальшої невизначеності в цілому інформаційних ресурсів у забезпечені будь-якої діяльності.

Одним із основних чинників, що спричиняє такий підхід, є впровадження у діяльність інформаційних технологій. Так О. В. Соснін зазначає, що «основними сучасними формами організації інформаційного ресурсу є: файл, база даних, банк даних, база знань, бібліотека та ін.» При цьому вчений не уточнює про які саме бази даних і знань та банки даних йдеться. У Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» констатуються відомості про створення наступних державних інформаційних ресурсів (баз даних) (на час його прийняття): «Законодавчі та нормативні акти України», «Податки України» (внесено близько 10 тисяч документів), «Ресурси України» (постійно актуалізується інформація про 260 тисяч підприємств та організацій України), «Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України» (внесено більше ніж 600 тисяч суб'єктів господарської діяльності із присвоєнням унікального коду) [93]. З дати прийняття зазначеного закону ці показники суттєво збільшилися. Про це свідчать нормативно-правові акти України, що регулюють створення та використання електронних інформаційних ресурсів.

Якщо додержуватися логіки, що зі зміною носіїв інформації сутність інформаційного об'єкту, головною складовою якого є інформація, не змінюється, то за визначенням інформаційного ресурсу, яке введено Законом України «Про Національну програму інформатизації» [33], електронний інформаційний ресурс – це сукупність документів з електронними носіями інформації в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Однак, ні законодавча база України, ні науковці не проводять такої спрощеної аналогії. Це пов'язано з тим, що інформаційні технології надають

більше можливостей для фіксації інформації, її подальшого опрацювання, зміни та обміну.

Так П. М. Марченко погоджується з визначенням інформаційного ресурсу за Законом України «Про Національну програму інформатизації», і дає таке визначення електронного інформаційного ресурсу – «інформація, апаратні, програмні та інші засоби, що можуть бути надані користувачеві, наприклад, файл-сервером або базою даних. На файл-сервері вся сукупність документів подана файлами, які зберігаються в пам'яті ЕОМ з певним кодовим позначенням. Змістом файлу може бути зміст документа або інша інформація, що стосується документа. В БД сукупність документів подана одним або декількома спеціально організованими файлами» [20]. Автор статті проводить аналогію з інформаційним ресурсом і визначає електронний інформаційний ресурс як «засіб користування документною інформацією».

Двома найрозповсюдженішими формами існування електронних інформаційних ресурсів є веб-сайти та бази даних.

Бази даних є широко дослідженим інформаційним об'єктом. Відомо багато визначень баз даних, зокрема, закріплених на законодавчому рівні України. Ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» дає таке визначення бази даних – «іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області» [97]. Там зазначене також визначення поняття банку знань «масив інформації у формі, придатній до логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами». Але не визначеним залишається у законодавчій базі України таке поняття як «банк даних». В Енциклопедії кібернетики за редакцією академіка В. М. Глушкова це поняття визначається як «функціонально-організаційна складова в автоматизованих системах керування та інформаційно-обчислювальних системах, яка здійснює централізоване інформаційне забезпечення колективу користувачів або сукупності задач, які розв'язуються в системі» [49].

Іноді бази даних є сукупністю документів. Прикладом такого електронного інформаційного ресурсу може слугувати база даних будь-якої системи електронного документообігу, які складаються з «іменованих

сукупностей даних, що відображають стан» [17] різних документів як окремих інформаційних «об'єктів». Це повістю співпадає із наведеним вище визначенням електронного інформаційного ресурсу, що дає П. М. Марченко в Українській архівній енциклопедії, зокрема, у формі бази даних.

Таким чином, бази даних, що містять задокументовану інформацію, є електронними інформаційними ресурсами або документів, або реквізитів документів. В залежності від цього такі бази даних є або сукупністю документів або документами.

С. Г. Кулешов та П. М. Марченко вперше запропонували визначення веб-сайту з позицій документознавства та як складову НАФ: «веб-сайт – сукупність програмних та апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та надають інші інформаційні послуги через мережу Інтернет» [50, с. 3]. Там також введено визначення таких понять як «веб-ресурс», «веб-документ» та «архівна копія веб-сайта – веб-сайт, що відібраний та скопійований для державного зберігання» [50].

Інформатизація архівної справи в Україні невіддільна від світової історії зародження та розвитку архівів, формування архівних систем, генези світової архівознавчої думки. Великий вплив на інформатизацію архівної справи в Україні справили відповідні процеси, що відбувалися у світі, передусім, у тих державах, що займають провідні позиції щодо розвитку інформаційних технологій.

Тому в основі періодизації курсу знаходяться важливі зміни в інформатизації архівної справи України та світу:

I етап – 1960-ті рр. – 1990 р. – розвиток комп'ютерних технологій та впровадження їх у роботу архівних установ у вигляді пофондових каталогів (США, Велика Британія, Канада, СРСР). Створення першого бібліотечного й архівного формату MARC (Machine-readable cataloguing) на початку 1960-х рр. бібліотекою Конгресу США відбулося із поширенням перших електронних

каталогів. Цей формат постійно розвивається, на сьогодні в США вже діє версія MARC21 [2].

Архівісти багатьох країнах світу почали створювати аналогічні продукти: у Великій Британії – UKMARC, Канаді – CANMARC, Австралії – AUSMARC, що базувалися на MARC, але містили певні відмінності та відображали традиції кожної країни щодо каталогізації бібліотечних й архівних фондів.

У 1970-х рр. постала проблема міжнародного обміну, котрому заважали відмінності у форматах. У 1978 р. на форумі у Таорміні (Італія, Сицилія) за участю ЮНЕСКО вирішено створити загальний комунікативний формат (CCF). Перше керівництво з його застосування з'являється у 1984 р. Проте вже у 1987 р. IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) визнала своїм офіційним форматом UNIMARC, а CCF з 1991 р. припинив свій подальший розвиток через появу нових видів документів, що не вписувалися у його просту форму (А. Хопкінсон, експерт з форматів з бібліотеки Мілдсекського університету (Великобританія)).

У кінці 1980-х рр. в СРСР, до складу якого входила архівна система України, розпочато створення електронного каталогу фондів – Центрального фондового каталогу (ЦФК) Державного архівного фонду СРСР (ДАФ СРСР) та автоматизацію ділових процесів установ, спираючись на досягнення радянської кібернетики. Всесоюзним науково-дослідним інститутом документознавства та архівної справи (м. Москва) розроблено відповідні методичні рекомендації, яким бракувало прикладного характеру через недостатнє впровадження автоматизації в архівну справу та ділові процеси.

У цей час Головархів УРСР надав інформацію про українські архівні фонди, які вважалися частиною ДАФ СРСР, для наповнення електронного ЦФК. Однак через розпад Радянського Союзу цей проект не був завершений.

Процеси автоматизації діловодства стикнулися з недосконалістю комп'ютерної техніки та брак кваліфікованих працівників для роботи з нею.

II етап – 1991–1990-ті рр. характеризується впровадженням інформаційних технологій в архівну справу незалежної України.

Створення продуктів на базі радянських ЕОМ не набуло поширення. Оскільки робота зі складання довідників сама по собі надзвичайно трудомістка, електроні довідники мали розроблятися системно, у вигляді архівного інформаційного ресурсу, базуючись на здобутках світової науки в цьому напрямку. Україна як член МРА (з 1948 р.) залучилася до світового досвіду та підключилася до розробки нових архівних інформаційних ресурсів.

Аналізуючи труднощі, з якими стикнулися українські архівісти, реалізуючи цей проект в незалежній Україні, можна дійти висновку, що технологічні проблеми були лише невеликою його частиною. Головним пріоритетом для українських архівістів стає створення адекватної вторинної архівної інформації та вдосконалення існуючого довідкового апарату в цілому [17].

Порушення основних принципів архівного описування, сформульованих світовою спільнотою, у сторону політизації та ідеологізації за радянських часів негативно відобразилося на якості довідкового апарату. Значна частина фондів була засекреченою. Після розсекречення створення довідкового апарату до них потребувало напруженої роботи. Тільки за таких умов новий український інформаційний продукт став би потрібний науці та суспільству.

Таким чином, першим кроком стало створення нормативно-правової бази інформації, прийняття Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993 р.), започаткування програми Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна україніка» тощо.

У 1994 р. створено Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, нині – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД). Його співробітникам належить низка публікацій теоретико-методологічного, методичного, оглядового характеру, що складають фундамент подальшого розвитку національної архівної інформаційної системи [17, 25].

У цей час архівні установи починають створення електронних пошукових баз даних для задоволення потреб користувачів архівної інформації (бази даних «Вигнані до Німеччини», «Репресовані» тощо), а підприємства усіх форм

власності використовують комп'ютерну техніку для автоматизації ділових процесів.

Цей важливий практичний досвід поряд із законотворчою та науково-методичною діяльністю державних органів влади та безпосередньо архівних установ створив фундамент для побудови національної інформаційної системи на початку нового ХХІ століття.

ІІІ етап – з 2000 р. – по сьогоднішній день – початок створення національної архівної інформаційної системи України.

Започатковано серією публікацій Г. Боряка, Ю. Забенької тощо у Віснику Державного комітету архівів України під загальною назвою «Архіви України в Інтернеті» [20]. У них надана інформація про стан інформатизації архівів у 1990-х рр. (Г. Боряк), загальні відомості з історії виникнення та розвитку Інтернету (Ю. Забенько), заходи УДНДІАСД у галузі автоматизації архівної справи з початку утворення інституту (В. Ляхоцький). Необхідність підведення підсумків попереднього етапу була зумовлена потребою у нових, рішучих діях щодо інформатизації.

Першим кроком стало відкриття веб-порталу Державного комітету архівів України у 2000 р. (з оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 25 жовтня 2000 р. «Про затвердження структури офіційного Web-сайту Держкомархіву України» від 3 листопада 2000 р. № 63).

Для повноцінного функціонування ресурсу його було необхідно наповнити суспільно-затребуваною інформацією. Крім нормативно-правової бази та інформації про систему архівних установ, було заплановано розмістити на ньому архівні бази даних.

У 2001 р. згідно із рішенням колегії державного комітету архівів України від 17 січня 2001 р. «Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України» було започатковано створення архівних баз даних.

Двома роками раніше затверджено Порядок здійснення централізованого державного обліку документів історико-культурної спадщини, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії

України (наказ № 67 від 11 листопада 1999 р., зареєстрований Міністерством юстиції 29 листопада 1999 р.). Це спонукало архівні установи складати картки обліку на документи зарубіжної україніки, що зберігаються у їхніх фондах, фондувати копії таких документів, зроблених ще за радянських часів, та реєструвати нові надходження з-за кордону.

Ця картотека у майбутньому має скласти відповідний ресурс на сайті, що має безперервно поповнюватися за рахунок знахідок істориками документів архівної україніки за кордоном та міжнародного співробітництва. Проміжні результати цієї роботи представлені на сайті у розділі «Архівна україніка».

Паралельно розпочато створення електронного фондового каталогу – бази даних на всі фонди, що зберігаються в архівах України. Програмний продукт передбачав створення, наповнення, супровід, модифікації локальних баз даних, системи передавання даних, оперативне, ефективне і коректне експортування даних з інших, існуючих на тепер в архівних установах у базах даних облікового типу. З поетапним розвитком системи до неї можуть інтегруватися численні тематичні, видові та інші локальні бази даних.

На даний момент облікові бази даних, створені на базі електронного фондового каталогу, функціонують у всіх державних архівах. Однак розміщення хоча б пробної версії електронного фондового каталогу на сайті Укрдержархіву не виправдано запізнюється.

Широке застосування комп'ютерної техніки дозволило архівам накопичити значну кількість цифрових документів: відео, аудіо та цифрових копій документів НАФ. У 2003 р. XXXII Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла Хартію про збереження цифрової спадщини, у якій визнано, що цифрова спадщина є частиною культурного надбання людства.

Україна відгукнулася на міжнародну ініціативу серією нормативно-правових актів стосовно електронних документів. Серед них Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» [33], «Про електронний цифровий підпис» [32], «Порядок зберігання електронних документів в архівних установах» [78] тощо.

У 2007 р. було створено Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України). Саме на нього покладено вирішення проблем із збереженням цифрової спадщини в Україні: від розробки правої бази та координації діяльності архівних установ до безпосередньо забезпечення збереженості.

Водночас, зроблено важливі кроки щодо легалізації програмного забезпечення, що в свою чергу легалізує програмні продукти, створювані архівами з його допомогою, починаючи від електронного діловодства, закінчуючи архівними базами даних.

Не зважаючи на це, рівень комп'ютеризації архівів в Україні не високий: не всі робочі місця архівістів обладнані комп'ютерною технікою, відсутні штатні програмісти, архівісти не мають достатньої підготовки для експлуатації вже створених програмних продуктів, архіви користуються відкритими інформаційними ресурсами, що створює загрозу для захисту інформації.

Нормативно-правова база, створена в Україні, та галузеві стандарти дозволяють створювати якісний інформаційний ресурс. Але закони та стандарти не діють самі по собі, для їх реалізації необхідна свідома ініціатива архівістів та громадськості. Як не запровадиться в Україні електронний документообіг лише через прийняття відповідного закону, якщо в ньому не буде зацікавленості зі сторони суб'єктів, так і архівні ресурси не будуть створюватися лише за наявності комп'ютера, Інтернету та інструкцій. Інформатизація має стати обов'язковою частиною роботи архівіста.

Отже, від усвідомлення життєвої необхідності та невідкладності інформатизації архівної справи усіма учасниками залежить її успішне майбутнє.

Переконливим аргументом на користь інформатизації стане знання сучасними архівістами переваг, що вона надає, а також шляхів нейтралізації реальних ризиків, що існують при її впровадженні.

На даний момент поширеним видом інформаційних ресурсів на сайтах українських архівів є електронні версії довідкового апарату: путівників, анотованих реєстрів фондів, описів, списків фондів тощо. Це важливий

позитивний крок для поширення архівної інформації та доступності її для користувачів.

Але путівники мають тенденцію застарівати, оскільки надходження нових фондів та їх поповнення – процес безперервний. Тому інформація про нові надходження може бути недосяжною для користувача електронних ресурсів. Цю проблему можуть вирішити лише електронні бази даних, що постійно оновлюються, такі як електронний фондний каталог, що має системоутворюючий потенціал метабази даних.

Важливим електронним ресурсом є Інтернет-виставки, розміщені практично на всіх сайтах українських архівів з актуальних питань нашої історії. Вони дають можливість дистанційно ознайомитись з цінними архівними документами широкому загалу, при цьому не вимагають великих витрат часу та коштів для створення. Поки що вони є далеко не рівнозначною заміною повнотекстових баз даних, які успішно почали створювати зарубіжні архіви.

1.2. Правові аспекти доступу до архівної інформації в Україні

Правовий доступ до архівної інформації визначається загальною політикою доступу до інформації в державі, яка ґрунтується на конституційних принципах: право на отримання інформації, захист інформації конфіденційного характеру, рівність доступу до інформації. Він регулюється законодавчими актами, які, передусім, оснований на положеннях Конституції України, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням ретроспективної документної інформації. Серед низки особистих прав громадян, закріплених Конституцією, щодо архівної галузі фундаментальним є право кожного громадянина вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію [49].

Нормативно-правова база інформатизації архівної справи складається з декількох груп:

- 1 група – нормативні акти, якими регулюється інформаційний простір у нашій державі: Конституція України, Закони України, акти Президента України та Кабінету міністрів України, накази Міністерства юстиції України та Державної архівної служби України тощо.
- 2 група представлена положеннями, порядками, інструктивними матеріалами та методичними рекомендаціями, що конкретизують процеси, пов'язані з інформатизацією в архівній справі та діловодстві, в тому числі міжнародними стандартами, дотримання яких важливе для нашої держави як члена Міжнародної ради архівів (далі – МРА).

В Основному законі України (ст. 17, 31, 32, 34, 54) визначено статус та значення інформації в сучасному українському суспільстві [46].

Так, у ст. 17 Конституції України зазначається – захист інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу. Право особи на захист таємниці листування: гарантується у ст. 31. Ст. 32 не допускає збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. У ст. 34 кожному гарантується право вільно збирати, зберігати,

використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

У ст. 1 документи НАФ визначаються як частина інформаційних ресурсів суспільства [31].

Ст. 31 зобов'язує архівні підрозділи державних органів, органів місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, установ та організацій після закінчення строків тимчасового зберігання документів НАФ, в тому числі електронних, передати їх у порядку, встановленому Міністерством юстиції України, на постійне зберігання відповідно до центральних державних архівів України, галузевих державних архівів, місцевих державних архівних установ або архівних відділів міських рад [31, с. 81].

У ст. 54. громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Частиною інформаційного середовища є Національний архівний фонд – важлива складова культурних цінностей нашого суспільства. Згідно з Конституцією України (ст. 54) культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, що знаходяться за її межами.

Закони України регулюють основи інформаційної діяльності архівних установ. Це Закон України «Про інформацію» [34, с. 650], «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [31, с. 81], «Про Національну програму інформатизації» [35, с. 181], «Про електронний цифровий підпис» [32, с. 276],

«Про електронні документи та електронний документообіг» [33, с. 275], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [36, с. 102] тощо.

Першим законодавчим актом України, який визнав правові, економічні, соціальні та організаційні засади розвитку культури в Україні, урегулював суспільні відносини у сфері створення, поширення, збереження й використання культурних цінностей і який спрямований на реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей, стали «Основи законодавства України про культуру». Декларування в цьому правовому документі принципу вільного доступу до пам'яток історії й культури, музейних, бібліотечних та архівних фондів забезпечило в українському законодавстві у галузі культури реалізацію одного з фундаментальних принципів міжнародного права – доступності інформації [56].

У Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» зазначено, що «архівний документ – документ незалежно від його: виду, виду матеріального носія інформації, місця, часу створення і місця зберігання та форми власності на нього, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна» [95]. Частиною довідкового апарату названо бази даних.

Право на отримання інформації та захист персональних даних унормовано Законом України «Про інформацію», у якому вперше на законодавчому рівні визначено поняття «документ», «інформація», «використання інформації». Ст. 9 цього Закону гарантувала право на інформацію всім громадянам України, юридичним особам і державним органам, а також вільний доступ суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, що відповідало основним принципами архівної реформи [34].

Відповідно до Закону України «Про державну таємницю» здійснюється право доступу до конфіденційної та таємної інформації. Ст. 21 цього Закону

гарантує доступ до державної таємниці дієздатним громадянам України при досягненні ними 18-річного віку для здійснення службової чи науково-дослідницької діяльності. Рішення про надання доступу приймається керівниками державних установ (архівів, музеїв, бібліотек), у яких зберігається таємна інформація [85].

Необхідність урегулювання правових відносин в архівній сфері зумовила підготовку спеціального законодавчого акта. 24 грудня 1993 р. прийнято Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». У ньому запроваджено поняття Національного архівного фонду як категорії культури й права, означено правові принципи архівної реформи та структуру системи архівних установ, визначено рівні права громадян на доступ до архівної інформації. Декларована в законі демократизація архівної справи відкривала шлях входження України в міжнародний правовий простір в архівній сфері [95].

У другій редакції Закону (2001 р.) поглиблено правове тлумачення доступу до документів НАФ і довідкового апарату (далі ДА) до них. Тут визначено спрощений порядок доступу до документної інформації для всіх громадян України, іноземців й осіб без громадянства, котрі перебувають в Україні на законних підставах, а також надання можливості, крім ДА, користуватись обліковими документами, раніше доступними лише працівникам архівних установ (ст. 20). Обмеження доступу до документів застосовується в разі, якщо вони містять конфіденційну інформацію чи таку, що віднесена до державної або іншої передбаченої законом таємниці [84].

Помітну роль у регламентації доступу до документів НАФ зіграли Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій» [99] та Указ Президії Верховної Ради України «Про передачу архівних документів КДБ України до державних архівів республіки» [25, 1–2], із появою яких низку документів позбавили грифа «секретності». Архівісти, згідно зі своїми професійними принципами, повинні сприяти максимально широкому доступу всіх зацікавлених осіб до інформаційних ресурсів НАФ, проте вони повинні дбати

про захист інтересів тих, хто безпосередньо стосувався до подій, відображених у документах, і їхніх нащадків.

Порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень органів державної влади, місцевого самоврядування й інших, що здійснюють владні управлінські функції, – визначається нещодавно прийнятими Законом України «Про доступ до публічної інформації» [86], Постановою Кабінету Міністрів України «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» [76] та Наказом Державного комітету архівів України «Про доступ до публічної інформації» [87], які деталізують умови реалізації права на доступ до інформації. Значення цих нормативно-правових актів полягає в тому, що вони дають змогу простежити формування державної політики з питань використання інформаційних ресурсів НАФ, визначення курсу на розширення доступу до архівної інформації, захисту прав і свобод громадян.

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» [93, с. 181] архівні документи визначаються як інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо). Згідно з ним, головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Окреме місце посідає програма «Архівна та рукописна україніка» – проект з виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України, ініційований низкою провідних наукових установ: Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Головним архівним управлінням України (нині – Укрдержархів) тощо.

Цей проект розроблено для створення багаторівневої та багатофункціональної інформативної системи з пошуку, збирання та

використання інформації про документи Національного архівного фонду як на території України, так і за її межами. Після реалізації навіть невеликої частки від задуманого суттєво збагатилася джерельна база вітчизняної історичної науки, на законодавчому рівні отримало визначення поняття «архівна україніка».

З результатами проекту можна ознайомитись на сайті Укрдержархіву [10] у розділі «Архівна україніка» [11], а з 2007 р. засновано Центральний державний архів зарубіжної україніки, який узяв на себе деякі функції програми.

Окремими нормативними актами регулюються різні сторони архівної справи та діловодства, пов'язані з інформатизацією: постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади», постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування, зберігання та знищення електронних архівів у Національному банку України і банках України» тощо.

Аналіз згаданих нормативно-правових актів дає підстави констатувати, що архівне законодавство України спрямоване на дотримання демократичного принципу публічності архівів і на задоволення інформаційних потреб держави, суспільства й окремого громадянина.

Закріплені на законодавчому рівні принципи доступу знайшли своє відображення в нормативних документах, що регулюють діяльність не тільки архівних, а й музейних і бібліотечних установ. Відомо, що НАФ, крім документів, які зберігаються в архівних установах, включає документи, що нагромадилися в бібліотеках і музеях. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»» [31] закріпив за цими установами право створювати архівні підрозділи (відділи рукописів й інші структурні підрозділи) для постійного зберігання та використання документів НАФ. При цьому основна діяльність наукових бібліотек і музеїв регулюється Законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [83] й «Про музеї та музейну справу» [94]. Зокрема, у Законі України

«Про бібліотеки і бібліотечну справу» гарантовано право користувачів на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки й освіти, що зберігаються в бібліотеках [83]. Право доступу до інформаційних ресурсів НАФ, які зберігаються в музеях та бібліотеках, визначається Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи».

Законодавчих актів, які регулюють доступ до архівної інформації, опосередковано стосуються офіційні документи, які визначають правові засади створення єдиної державної інформаційної системи та доступу до неї. Інформатизація архівної справи відповідає потребам часу й узгоджується з пріоритетними напрямками державної політики у сфері інформатизації, потребою задоволення конституційних прав громадян на інформацію, побудови відкритого демократичного суспільства [112].

Результатом послідовної реалізації державної політики у сфері інформатизації став розвиток національного складника мережі Інтернет, забезпечення широкого доступу до цієї мережі фізичних і юридичних осіб усіх форм власності та належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів. Зокрема, Закони України «Про Національну програму інформатизації» [97] та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [93], орієнтовані на формування системи національних інформаційних ресурсів через розроблення галузевих проектів інформатизації, організацію ринку інформаційних продуктів і послуг, створення локальних та глобальних комп'ютерних мереж, інтегрування національного інформаційного ресурсу у світовий інформаційний простір, передбачають забезпечення безперешкодного доступу громадян до будь-якої інформації, що не становить державної таємниці, на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Правові відносини щодо захисту інформації в автоматизованих системах регулюються Законом України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [90]. Згідно зі ст. 6 цього Закону доступ до інформації, яка зберігається, обробляється й передається в автоматизованих системах (далі

АС), здійснюється лише зі згоди власника інформації чи уповноваженої ним особи. Без такого дозволу доступ до інформації, яка обробляється в АС, здійснюється лише у випадках, передбачених чинним законодавством.

Шлях на набуття чинності цих законів визначено Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі», яким передбачено створення належних економічних, правових, технічних та інших умов для забезпечення широкого доступу громадян, навчальних закладів, наукових й інших установ та організацій усіх форм власності, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності до мережі Інтернет; створення можливостей для задоволення на пільгових умовах потреб у зазначених послугах навчальних закладів, наукових установ та організацій, громадських організацій, а також бібліотек, музеїв й інших закладів культури.

Закріплені на законодавчому рівні принципи доступу знайшли своє відображення в нормативних документах, що регулюють діяльність архівних, музейних і бібліотечних установ. Зокрема, згідно з п. 15 «Типового положення про державний архів області, міста Києва і Севастополя» [89], п. 6 «Примірного положення про архівний підрозділ державної наукової установи, музею й бібліотеки [82, 78–81], державні архівні установи забезпечують у межах своїх повноважень охорону відомостей та збереженість документів, які становлять державну таємницю. У п. 3.12 «Порядку користування документами НАФ в державних архівах України» названо підстави для обмеження в доступі до документів, що містять таємну інформацію [88, с. 25].

У період розбудови державної незалежності України сформувалася тенденція до відкритості архівної інформації: свобода доступу до архівних документів значно розширилась, інтереси особистості та окремого користувача стали більш пріоритетними.

Друга група джерел представлена нормативно-методичними документами, що розкривають практичну сторону застосування інформаційних технологій в архівній справі та діловодстві.

А саме це питання було докладно висвітлено в Основних правилах роботи державних архівів України, але не увійшло до остаточного варіанту Правил роботи архівних установ України (К., 2013), через, як пояснюють їх укладачі, «відсутність нормативів та достатнього досвіду роботи архівних установ з електронними документами». Цей недолік планується усунути за допомогою окремих нормативно-правових актів [80, с. 8]. Проте в усьому цивілізованому світі інформаційні технології стали невід'ємною частиною життя суспільства і архівів у ньому. Тому інформатизація має сприйматися органічною частиною архівної справи в Україні також, а, отже, регулюватися у загальному порядку, разом з іншими видами архівної роботи, невіддільно від них.

Потребу в подальшому розвитку нормативно-правової та науково-методичної бази підтверджує те, що жоден з чинних нормативних актів не охоплює поняття інформатизації в архівній справі в цілому, здебільшого торкаючись або окремих напрямів архівної справи, або діяльності певних груп юридичних осіб.

Найбільш важливі серед них: «Порядок зберігання електронних документів в архівних установах» [78], «Порядок функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади» [79].

Меншу частку складають методичні рекомендації та проекти методичних документів, розробка та впровадження яких незавершені – Презентація «Побудова галузевої інформаційної системи» (матеріали семінару від 7 грудня 2007 р. (Ю. Забенько, Київ, 2007), методичні рекомендації щодо найменування файлів оцифрованих аркушів архівних документів (проект, версія 0.2) (Ю. Забенько, Київ, 2007), Методичні рекомендації щодо комп'ютеризації роботи архівних відділів райдержадміністрацій і міських рад з установами – джерелами формування НАФ у зоні їх комплектування (Н. Кутузова, Херсон, 2005) [32] тощо.

Аналіз згаданих нормативно-правових актів та нормативно-методичних документів дає підстави констатувати, що архівне законодавство України спрямоване на дотримання демократичного принципу публічності архівів і на

задоволення інформаційних потреб держави, суспільства й окремого громадянина.

Закріплені на законодавчому рівні принципи доступу знайшли своє відображення в нормативних документах, що регулюють діяльність не тільки архівних, а й музейних і бібліотечних установ. Відомо, що НАФ, крім документів, які зберігаються в архівних установах, включає документи, що нагромадилися в бібліотеках і музеях. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»» [31] закріпив за цими установами право створювати архівні підрозділи (відділи рукописів й інші структурні підрозділи) для постійного зберігання та використання документів НАФ. При цьому основна діяльність наукових бібліотек і музеїв регулюється Законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [83] й «Про музеї та музейну справу» [94]. Зокрема, у Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» гарантовано право користувачів на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки й освіти, що зберігаються в бібліотеках [83]. Право доступу до інформаційних ресурсів НАФ, які зберігаються в музеях та бібліотеках, визначається Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи».

Законодавчих актів, які регулюють доступ до архівної інформації, опосередковано стосуються офіційні документи, які визначають правові засади створення єдиної державної інформаційної системи та доступу до неї. Інформатизація архівної справи відповідає потребам часу й узгоджується з пріоритетними напрямками державної політики у сфері інформатизації, потребою задоволення конституційних прав громадян на інформацію, побудови відкритого демократичного суспільства [112].

Результатом послідовної реалізації державної політики у сфері інформатизації став розвиток національного складника мережі Інтернет, забезпечення широкого доступу до цієї мережі фізичних і юридичних осіб усіх форм власності та належне представлення в ній національних інформаційних ресурсів. Зокрема, Закони України «Про Національну програму

інформатизації» [97] та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [93], орієнтовані на формування системи національних інформаційних ресурсів через розроблення галузевих проектів інформатизації, організацію ринку інформаційних продуктів і послуг, створення локальних та глобальних комп'ютерних мереж, інтегрування національного інформаційного ресурсу у світовий інформаційний простір, передбачають забезпечення безперешкодного доступу громадян до будь-якої інформації, що не становить державної таємниці, на основі широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави.

Правові відносини щодо захисту інформації в автоматизованих системах регулюються Законом України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [90]. Згідно зі ст. 6 цього Закону доступ до інформації, яка зберігається, обробляється й передається в автоматизованих системах, здійснюється лише зі згоди власника інформації чи уповноваженої ним особи. Без такого дозволу доступ до інформації, яка обробляється в АС, здійснюється лише у випадках, передбачених чинним законодавством.

Шлях на набуття чинності цих законів визначено Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі», яким передбачено створення належних економічних, правових, технічних та інших умов для забезпечення широкого доступу громадян, навчальних закладів, наукових й інших установ та організацій усіх форм власності, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності до мережі Інтернет; створення можливостей для задоволення на пільгових умовах потреб у зазначених послугах навчальних закладів, наукових установ та організацій, громадських організацій, а також бібліотек, музеїв й інших закладів культури.

Закріплені на законодавчому рівні принципи доступу знайшли своє відображення в нормативних документах, що регулюють діяльність архівних, музейних і бібліотечних установ. Зокрема, згідно з п. 15 «Типового положення про державний архів області, міста Києва і Севастополя» [89], п. 6 «Примірного

положення про архівний підрозділ державної наукової установи, музею й бібліотеки [82, 78–81], державні архівні установи забезпечують у межах своїх повноважень охорону відомостей та збереженість документів, які становлять державну таємницю. У п. 3.12 «Порядку користування документами НАФ в державних архівах України» названо підстави для обмеження в доступі до документів, що містять таємну інформацію [88, с. 25].

У період розбудови державної незалежності України сформувалася тенденція до відкритості архівної інформації: свобода доступу до архівних документів значно розширилась, інтереси особистості та окремого користувача стали більш пріоритетними.

Отже, в ході дослідження було визначено, що правовий доступ до архівної інформації – це забезпечення конституційних прав громадян на отримання первинної й вторинної інформації про склад і зміст Національного архівного фонду (НАФ). Правові проблеми доступності архівів в Україні врегульовано національним законодавством відповідно до рекомендацій Комітету міністрів Європейського Співтовариства стосовно європейської політики з цього питання. Архівне законодавство України спрямоване на дотримання демократичного принципу публічності архівів та задоволення інформаційних потреб не тільки державних структур, а й усього суспільства й окремого громадянина.

2. ОСНОВНІ ЗАРУБІЖНІ АРХІВНІ ВЕБ-РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ. СТАН ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

2.1 Великобританія

Щодо найбільш популярних зарубіжних архівних інтернет-ресурсів, то за структурою та функціонування сайтів цих установ чітко вирізняється сайт Національного архіву Великобританії – UK – National Archives, який дає можливість отримати доступ до безлічі архівних баз даних Великобританії (наприклад, Access to Archives (доступ до архівів), The Catalogue (каталог), Census records (результати переписів населення), Documents Online (документи Online), Hospital Records Database (база даних медичної документації) тощо. Окрім баз даних тут розміщено віртуальні виставки.

Архівне зберігання веб-сайтів Національним архівом Великобританії розпочалось у 2003 р. з урядових веб-сайтів. З 2009 р. розпочато програму активного захоплення (active capture programme) – систематичного зберігання веб-сайтів. Її сутність зводиться до систематичного зберігання веб-сайтів. Нині веб-сайти центрального уряду зберігаються тричі на рік. На початок 2010 р. Веб-архів Уряду Великобританії (UK Government Web Archive) налічував 340 мільйонів веб-сторінок. Ця робота продовжується. Нині британські фахівці працюють над вирішенням переходу від автоматизованого копіювання веб-сайтів, коли спеціалістам доводиться втручатися в цей процес для виправлення деяких помилок вручну, до автоматичного копіювання. Для цього Національним архівом Великобританії розроблені рекомендації для створення фондоутворювачами або копій їх веб-сайтів за відповідною XML-схемою, або дублювання у певній формі проблемних елементів.

Національний архів Великобританії [72] зберігає інформацію основних урядових сайтів за таким рубриками:

- бізнес, промисловість, економіка, фінанси;
- культура;
- навколишнє середовище;
- уряд, політики та урядовці;

- охорона здоров'я;
- міжнародні справи та оборона;
- люди та суспільство;
- правопорядок, судочинство, право;
- транспорт, комунікації та технології;
- робота, навчання.

Національна бібліотека Великобританії [1] (British Library) також заявила про створення власного Інтернет-архіву, збір інформації буде здійснюватись з 10 тисяч сайтів Великобританії. В архіві будуть зберігатися веб-документи, що мають історичну та соціальну значущість.

Шість організацій Великобританії: the National Archives (Національний архів), the British Library (Британська бібліотека), the Joint Information Systems Committee – JISC (Комітет об'єднаних інформаційних систем), the National libraries of Scotland and Wales (Національна бібліотека Шотландії та Уельса), the Wellcome Library (Публічна бібліотека), розробляють проект Інтернет-архіву і з цією метою заснували консорціум «the UK Web Archiving Consortium – UKWAC (Консорціум архівування Інтернету Великобританії)» [8]. Консорціум зорієнтовано на те, що кожен із членів для архівування веб-документів буде використовувати модифіковану версію програмного забезпечення Національної бібліотеки Австралії «PANDAS (Pandora Digital Archiving System)» та створювати архівний веб-ресурс, який відповідає їхнім інтересам та можливостям.

2.2 Австралія

Одним із найбільш рейтингових за багатьма показниками може вважатися сайт Національного архіву Австралії. Унікальність австралійської системи полягає в тому, що в ній представлено колосальний обсяг документної інформації. Каталог Національного архіву Австралії містить описи 80 тис. колекцій (series), а також інформацію про 9 тис. фондоутворювачів і власників зібрань. Користувачеві надається пошук з візуальними можливостями, що дозволяє шукати і замовляти фотодокументи. Є можливість проконсультуватися зі спеціалістами архіву, написавши їм електронного листа.

Проект архівування веб-ресурсів «PANDORA – Preserving and Accessing Networked Documentary Resources in Australia (Зберігання документальних ресурсів в Австралії з мережевим доступом)» [6] розпочато у 1996 р. Національною бібліотекою Австралії – National Library of Australia (NLA). На початку проекту відбір веб-документів здійснювався на основі особистих рішень бібліотекарів щодо цінності інформації. Згодом почали застосовувати автоматичний тематичний відбір інформації, наприклад, охорона здоров'я, вибори тощо. На підставі набутого досвіду розроблено інформаційну модель архіву «Logical Data Model (логічна модель даних)», яка представляє перелік собою близько декількох десятків тематичних рубрик з підрубриками. Зберігання веб-ресурсів здійснюється з орієнтацією на рекомендації проекту «OAIS – Open Archival Information System (Відкрита архівна інформаційна система)».

2.3 Канада

National Archives of Canada [73] – Національний архів Канади входить до числа світових лідерів у сфері представлення архівних ресурсів в Інтернеті. Потужна інтегрована онлайн система «ArchiviaNet» Національного архіву Канади надає доступ до більш, ніж 10 спеціальних (тематичних і регіональних) баз. Це великий сайт зі складною структурою, який було створено ще 1995 року. Назвемо лише деякі з розділів, доступних користувачеві:

«Про Національний архів» – тут представлено інформацію про керівника архівної служби Канади, історичну довідку про архів, склад його фондів, контактну інформацію;

«Публікації» – знайомить з електронними публікаціями наукових праць канадських архівістів і окремих статей із «Журналу Національного архіву Канади», а також з анотаціями до баз даних, архівом, що випускається, на CD-ROM;

«Виставки» – містить інформацію про виставки, які проводить архів, а також список віртуальних експозицій, доступних на самому сайті;

Пошукова система «Архівна мережа (Archivianet)» – дозволяє вести пошук у 13 базах даних архіву, в результаті якого користувач отримує опис архівного документа, а при роботі з базами даних «Солдати Першої світової війни – канадський експедиційний корпус», «Фотографії», «Живопис і карикатура» можливо і отримання зображення документа (будь-який користувач сайту має можливість оцінити ефективність роботи Archivianet, заповнивши представленою тут відповідну анкету)

2.4 США

Інтернет-архів [7] (англ. Internet Archive) – некомерційна організація (бібліотека), заснована у 1996 р. Архів зберігає копії веб-сайтів. Мета архіву – збереження культурно-історичних цінностей цивілізації в епоху використання Інтернет-технологій. Обсяг зберігаємої інформації – близько 5 петабайтів (близько 85 мільярдів веб-документів). Архів має юридичний статус бібліотеки. Інтернет-архів, як проект, зорієнтований на довгострокове зберігання інформації мережі всесвітнього павутиння для користування вченими, соціологами, журналістами, істориками, іншими користувачами, котрі могли б бути зацікавленими у використанні інформації архіву в майбутньому. Відбір здійснюється періодичним скануванням глобальної мережі з каталогізацією, в основу якої покладено доменну ієрархію імен.

National Archives and Records Administration (NARA) (Washington) – сайт архівної служби США.

На сайті доступні такі розділи:

«Ласкаво просимо в NARA», де представлена інформація про історію, цілі та завдання NARA;

«Контактна інформація»;

«Новини архівної служби»;

«Новини сайту»;

«Кімната дослідника» – тут розміщено інформацію, необхідну для пошуку в базах даних NARA, доступних через Інтернет;

«Віртуальний виставковий зал», де представлені електронні копії таких документів як «Декларація незалежності», «Конституція США», «Біль про права» та ін.;

«Архіви і збереження джерел» – містить матеріали із забезпечення збереження архівних документів: «Питання і коментарі до керівництва NARA». Також на сайті відкрито доступ до декількох мережевих баз даних.

Паралельно під егідою Бібліотеки Конгресу США функціонує система «NUCMC» (Національний збірний каталог рукописних зібрань). У 29 томах,

опублікованих протягом 1959–1993 рр., представлено опис більше ніж 72 тис. колекцій із 1 400 зібрань. Від 1986 р. каталог існує у вигляді бази даних, доступної через мережу Інтернет.

Проект «MINERVA» [3] – Інтернет-архів Бібліотеки Конгресу США. Бібліотека здійснює відбір веб-документів, логічно поєднаних гіпертекстом та відповідають рубрикам визначеної тематики. Наприклад, тема – «Події», рубрики – «Вибори», «Олімпійські ігри», «11 вересня» тощо). Відбір здійснюється бібліотечною експертизою. Тематика формується за ознакою історичної цінності інформації.

2.5 Федеративна Республіка Німеччини

Велику роботу по переведенню документообігу в цифрові інформаційно-комунікативні системи здійснює Бундесархів (Федеральний архів, Німеччина) [74]. Його досвід у цьому питанні є особливо вагомим і має бути уважно вивчений. Тут розробляються нові спеціальні digital-процеси і реалізуються спеціальні проекти. Ці проекти мають федеральне фінансування і проводяться в співробітництві з іншими архівними управліннями та установами Німеччини. На базі Бундесархіву Німеччини було організовано робочу групу «Наради представників органів влади та федеральних установ «Bundesarchiv – електронні проекти», що стала визначальним органом у таких сферах:

- переведення паперового документоутворення на електронні системи обробки процесів;
- процес введення в дію електронного документоутворення;
- питання страхування та стандартизації електронного документоутворення.

Таким чином, «Наради представників органів влади та федеральних установ» прагнуть підтримати установи Федерації у впровадженні в обіг електронних систем обробки документоутворення. Метою є здійснення економічно прогресивного і ефективного в обігу процесу переведення паперового документоутворення до електронного варіанту ведення діловодства та оптимальне співробітництво між федеральними установами і Федеральним архівом (§2 абз. 10 Закону про Федеральний архів Німеччини, зміненого 05.09.2005, BGBl. I, S. 2722).

Згідно з цим великим проектом було заплановано переведення до електронного варіанту 150 тис. документів, що загалом відповідає бл. 143 архівним фондам. Було здійснено електронне конвертування картотек і каталогів із загальним обсягом приблизно 74 тис. 700 од. реєстрації. До цього електронного каталогу увійшли усі види пошукових систем – каталоги, картотеки та покажчики, машинописні та писані від руки. На даний час значну

частину online-каталогів встановлено в Інтернеті, і вони доступні для користувачів у будь-який час.

Також вже опрацьовано справи фондів: DY 13 Ліги дружби народів, DY 34 Правління союзу Вільного Німецького об'єднання профспілок (FDGB) і DY 52 Профспілка м. Вісмут – у цілому 49 тис. 640 документів, що увійшли до баз даних. Робота над створенням файлів баз даних продовжується. Все більше користувачів звертаються до існуючого online-Findbücher – пошукової системи Федерального архіву, що представлена у інтернет-технологіях.

Статистика відвідувань сайту підтверджує, що дана можливість отримувати інформацію в режимі on-line про фонди архіву охоче використовується.

Для співробітників для внутрішнього використання на доступні вже всі картотеки фондів, що полегшує їм пошук та подальшу роботу.

«Центр історичних досліджень «Хаген» з великим галузевим порталом «Клію-онлайн» [71] (до нього входять Інститут історії Німеччини, Гумбольдт-університет м. Берліна) та «Historicum. Net» (Історичний інститут, Кельнський університет). У галузі історії земель Німеччини «Історичний центр Хаген» підтримує співробітництво з інтернет-порталом Вестфальської історії (Вестфальський інститут регіональної історії, м. Мюнстер).

Портал «Клію-онлайн» – чи не найбільший інтернет-ресурс у галузі гуманітарних наук Федеративної Республіки Німеччини.

Його партнерами є:

- Берлін-Бранденбурзька академія наук, м. Берлін;
- Федеральний архів Німеччини (Бундесархів);
- Державна бібліотека, м. Берлін;
- Гумбольдт-університет, м. Берлін;
- Державна бібліотека та університетська бібліотека м. Геттінгена;
- Центр історичних досліджень, м. Потсдам;
- Бібліотека освітнього історичного дослідження;

- Центр міжнародної спеціально-наукової історичної інформації Н-Soz-u-Kult (11 тис. учасників з наукових установ Німеччини, Австрії, Швейцарії).

У 2004 р. Федеральний архів з метою посилити обсяг архівних компонентів у межах порталу об'єднання «Кліо-онлайн» прилучився до цієї організації. Завдяки цьому архівна база даних має стати ще потужнішою – система метапошуку «Metasuchmaschine».

«Кліо-онлайн» [71] реалізує найширші можливості доступу та репрезентує більшість освітніх та наукових порталів Німеччини і міжнародних організацій. В наступному році співробітниками «Кліо-онлайн» робота буде вестись у напрямі створення метакаталогу пошукових засобів «Metakatalogs Findmittel».

Користувачі «Кліо-онлайн» завдяки посиланням мають доступ до архівів і до бібліотечних каталогів Німеччини. Внаслідок цього при науковому пошуку користувачі отримують дуже широку інформацію про фонди та відповідно – значну економію часу та сил.

Таким чином, користувачі можуть краще організувати роботу й істотно скоротити своє перебування в архіві. Звичайно, в пошуковій системі метакаталогу вказано лише маленьку частину інформації про фонди архівів, і для подальшого ознайомлення користувач надалі працює в архівах. Проект було розпочато з 1 травня 2005 р., і він повинен зв'язати переважну частину архівів Німеччини єдиною системою пошуку. На тривалий термін запланована також аналогічна робота із заповнення банку даних у самих архівних установах Німеччини.

2.6 Міжнародні організації

Міжнародна Рада Архівів (МРА) була створена з ініціативи ЮНЕСКО 1948 року у Парижі. Метою організації є зміцнення та встановлення нових зв'язків між архівістами всіх країн, приватними та державними організаціями, діяльність яких має відношення до управління архівами. МРА сприяє розвитку та співробітництву архівів, підготовці кадрів для них, збереженню архівних матеріалів.

Проект «ЮНЕСКО» реалізує миротворчу та гуманітарну функцію у сферах освіти, науки, культури, сприяє розвитку людства в умовах соціальних змін та демократичних процесів з метою забезпечення прав людини, подолання різного роду дискримінації, розвитку взаєморозуміння у багатоетнічному співіснуванні, запобігання національним та етнічним конфліктам, створення клімату соціальної гармонії. На виконання цих завдань спрямована діяльність ЮНЕСКО, пов'язана із створенням умов вільного обміну думками, зберігання і поширення знань, велика роль у чому належить архівам, бібліотекам та документаційним центрам.

Проект восьми Європейських бібліотек «NEDLIB – Networked European Deposit Library (Депозитна бібліотека з мережевим доступом)» [4] спрямовано на депозитне архівування електронних публікацій.

Проект «Nordic Web Archive (Північний Веб-архів)» [5] національних бібліотек північних країн (Королівська бібліотека в Копенгагені, Бібліотеки Гельсінського університету, Національної та Університетської бібліотек Ісландії, Національної бібліотеки Норвегії та Королівської бібліотеки в Стокгольмі) зорієнтовано на архівування веб-мережових електронних публікацій зі здійсненням відбору відповідно до бібліотечної класифікації.

2.7 Інформаційні архівні ресурси України

«Інформаційні ресурси архівів за масштабами (рівнями) кумуляції інформації можна класифікувати за типологічною ознакою на такі: міжнародні, національні, державні, регіональні (обласні), муніципальні (міські), ресурси інших архівних установ, громадських організацій тощо; за змістом – універсальні та тематичні; за характером інформації – первинні, вторинні, змішані.» [43].

На даний час найбільшим державним інформаційним ресурсом нашої держави є веб-портал Державної архівної служби України «Архіви України», який надає доступ до сайтів усіх державних архівних установ України.

Державні архівні установи України можна поділити на: центральні, місцеві, галузеві, Національної академії наук України, Міністерства культури, Міністерства освіти і науки, музеї та громадські інституції пам'яті.

В даній роботі були досліджені інформаційні ресурси веб-сайтів центральних та місцевих державних архівних установ України.

2.7.1 ІРАВС центральних державних архівів України

Центральний державний електронний архів України

Архівне зберігання електронних інформаційних ресурсів в Україні було розпочато в Центральному державному електронному архіві України (далі – ЦДЕА України), який було створено «відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. №279-р.» [66]. Для зручної навігації рубрики сайту були розміщені і верхньому та лівому меню.

Верхнє меню веб-сайту ЦДЕА містить 5 розділів:

- Головна;
- Питання-відповіді;
- Мапа сайту;
- Пошук;
- Контакти;

Ліве меню веб-сайту представлено рубриками:

- Про архів;
 - a) історія створення;
 - b) структура;
 - c) презентаційні матеріали.
- Фонди;
- Нормативна база;
 - a) Закони України;
 - b) Нормативно-правові акти.
- Дорадчі органи;
 - a) Колегія;
 - b) Науково-методична рада;
 - c) Експертно-перевірна комісія.
- Державні закупівлі;
- Запобігання корупції ;
 - a) Нормативно-правова база;
 - b) План заходів, спрямованих на запобігання корупції;
 - c) Тематичні матеріали;
 - d) Пряма телефонна лінія в ЦДЕА України.
- Звернення громадян;
 - a) Порядок прийому;
 - b) Графік прийому;
 - c) Нормативні документи.
- Публічна інформація;
- Корисні посилання;
- Вакансії;
- Очищення влади;
- Безпека життєдіяльності [66].

Розділ «Фонди» надає інформацію про архівні колекції та електронні документи, які зберігаються в даній установі. На кінець 2016 року в ЦДЕА України зберігається двадцять чотири архівні колекції веб-сайтів: «Президентські вибори 2010; Місцеві вибори в Україні 2010; Веб-архів 2003-

2010 рр. Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»; Чорнобильська катастрофа – 25 років потому; Євро-2012; Парламентські вибори – 2012; Електронні інформаційні ресурси Державного комітету України у справах національностей та релігій; Світова спадщина ЮНЕСКО в Україні; Слово про Кобзаря (до 200-річниці від дня народження Т. Г. Шевченка); До 70-річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років; Позачергові вибори Президента України 2014» [66] та інші.

Також на веб-сайті є посилання на сторінки ЦДЕА у соцмережі Facebook та на Youtube. Інформація надається трьома мовами: українською, російською та англійською.

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі УНДІАСД) займається зберіганням документів, здійсненням наукових досліджень, проведенням експертиз наукових праць у галузі документознавства та архівної справи [62].

Інформація на сайті УНДІАСД зберігається за такими рубриками:

- Про нас;
- Дорадчі органи;
- Спеціалізована вчена рада;
- Аспірантура;
 - a) про аспірантуру;
 - b) інформація для аспірантів;
 - c) інформація для вступників.
- Галузевий центр НТІ АСД;
- Нормативна база;
- Публікації на порталі;
- Співробітництво в галузі архівної справи та документознавства;
- Міжнародні зв'язки;
- Інформуємо громадськість;
- Матеріали у ЗМІ;

- Звернення громадян;
- Доступ до публічної інформації;
- Корисні посилання;
- Контакти;
- Карта порталу.

На сайті вказано історію, напрями діяльності, структуру, інформацію про співпрацю архіву із науковими установами та ВНЗ. Публікації на сайті:

- 1) Монографії;
- 2) Навчальні посібники, довідники, словники, бібліографічні покажчики, збірники документів;
- 3) Збірники наукових праць;
- 4) Продовжувані видання;
- 5) Серійні видання;
- 6) Нормативні документи та методичні посібники;
- 7) Програми конференцій;
- 8) Автореферати дисертацій;
- 9) Звіти по НДР.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) займається зберіганням документації усіх владних структур України починаючи з ХХ століття [64].

Інформація на сайті представлена розділами:

- Новини;
- Виставки;
- Публікації;
- Міжнародна та публічна діяльність;
- Нормативна база;
- Запобігання проявам корупції;
- Архіви репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму

1917-1991 років.

Присутній пошук по електронному каталозі. На даний момент на сайті ЦДАВО України налічується 5321 фонд.

Центральний державний архів громадських об'єднань України

Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) займається збереженням унікальних документів політичних партій, рухів та об'єднань громадян, які діяли з початку ХХ століття на території України [65].

Веб-сайт ЦДАГО України представлений наступними розділами:

- Історія;
- Структура;
- Фонди;
- Довідковий апарат;
- Архів і ЗМІ;
- Виставки;
- Публікації;
- Звернення громадян;
- Читальний зал;
- Міжнародна діяльність;
- Нормативна база;
- Послуги;
- Доступ до публічної інформації;
- Державні закупівлі;
- Вакансії;
- Запобігання проявам корупції;
- Очищення влади.

На сайті присутній архів новин, контакти, карта сайту та посилання на офіційну сторінку ЦДАВО України у Facebook. В архіві зберігається 221 фонд, 608 описів та 300205 справ.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) є одним з найдавніших архівосховищ України. «В архіві сконцентровано документи, що висвітлюють історію України періоду її входження до складу Литви і Польщі (з XIV до кінця XVIII століття), Росії (з першої половини XVII століття до Лютневої революції 1917 року в Росії). Важливе місце займають фонди установ Гетьманщини (друга половина XVII століття – остання чверть XVIII століття)» [67].

Інформація на сайті ЦДІАК України представлена у верхньому на лівому меню. Верхнє меню сайту включає такі рубрики:

- Головна сторінка;
- Новини архіву;
- Архів у ЗМІ;
- Архів новин;
- Про архів;
 - 1) Історична довідка;
 - 2) Структура фонду;
 - 3) Структура архіву.
- Дорадчі органи;
- Довідковий апарат;
- Звернення громадян;
- Контакти;

Ліве меню:

- Нормативна база;
- Документальні виставки;
- Наші публікації;
- Спільні міжнародні проекти;
- Доступ до публічної інформації;
- Запобігання проявам корупції;
- Очищення влади;

- Державні закупівлі;
- Вакансії.

В архіві нараховується 1618 фондів, 4284 описів. На даний момент у каталогах архіву налічується 660226 карток. «Архів новин» ведеться починаючи від 2010 року.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів

Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України) – один з найбагатших і найдавніших архівів України. В архіві зберігаються документальні матеріали XII – першої половини XX століття з історії Західної України, Литви, Австро-Угорщини, Польщі, Молдови, Німеччини, Угорщини та інших країн Європи [69].

Веб-сайт Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ЦДІАЛ України) представлений такими рубриками:

- Головна;
- Про архів;
- Карта порталу;
- Контакти;
- Архіви у світі;
- Корисні посилання;
- Регуляторні акти;
- Звернення громадян;
- Державні послуги;
- Електронні документи;
- Виставки online.

Головна сторінка присвячена новинам, серед електронних документів є доступними лише нормативно-правова база діяльності архіву. У розділі «виставки online» знаходиться лише один підрозділ – «Митрополит Андрей Шептицький». В архіві зберігається 762 фонди.

Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного

Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного) є однією з найбільших установ, що займаються зберіганням аудіовізуальних документів. [61]

На веб-сайті ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного присутні такі рубрики:

1. Верхнє меню:

- Головна;
- Про архів;
- Контакти;
- Вакансії;
- Анонси;
- Мапа сайту;

2. Ліве меню:

- Нормативна база;
- Методичні документи архіву;
- Запобігання проявам корупції;
- Очищення влади;
- Міжнародні контакти;
- Звернення громадян;
- Доступ до публічної інформації;
- Читальний зал;
- Довідковий апарат;
- Державні закупівлі;
- Публікації;
- Інформуємо громадськість;
- Документальні виставки;
- Нові надходження;
- Послуги;
- Архів новин;

- Архів у ЗМІ.

У розділі «Публікації» розміщено 22 статті та 30 оглядів: «Концепт «незалежність» в аудіовізуальних документах ХХ–ХХІ століть (за документами ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного)/Тетяна Ємельянова; Фотоальбом як спосіб збереження і презентації інформації, архівний документ, історичне джерело: тематико-типологічний аналіз (за документами ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного)/Людмила Касян; Поет в умовах «заблокованої культури»: аудіовізуальні «версії» біографії Павла Тичини (до 125-річчя від дня народження)/Людмила Касян» [61] та інші. Статті та більшість оглядів можна переглянути або скачати в форматі PDF. Сайт доступний для користування громадянам усіх країн, оскільки інформація надається 104 мовами.

Центральний державний науково-технічний архів

Центральний державний науково-технічний архів України(ЦДНТА України) займається збереженням документації промислового виробництва, капітального будівництва та наукових розробок. [70]

Сайт ЦДНТА України представлений розділами:

- Про архів;
- 1) Історія архіву;
- 2) Структура архіву;
- 3) Дорадчі органи;
- Нормативна база;
- Фонди з НДТ;
- Особові фонди;
- Архівні довідники;
- Комплектування;
- Розсекречені матеріали;
- Публікації;
- Інформуємо громадськість;
- Послуги архіву;
- Звернення громадян;
- Міжнародна діяльність;

- Запобігання проявам корупції;
- Очищення влади;
- Охорона праці;
- Оголошення;
- Доступ до публічної інформації;
- Корисні посилання;
- Контакти;
- Інтернет-приймальня;
- Обговорення змін до Конституції;
- Всеукраїнський тиждень права.

На сайті нараховується 11 архівних видань та 305 публікацій. У розділі «Архівні довідники» у вільному доступі знаходяться: «Анотований реєстр описів фондів ЦДНТА України; Путівник Центрального державного науково-технічного архіву України; Картографічні матеріали у складі проектної документації ЦДНТА України.» [70]

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України) зберігаються документи літературно-мистецького процесу за період починаючи з XVIII століття до наших днів [66]. Структура веб-сайту ЦДАМЛМ України:

- Головна;
- Про архів;
 - 1) Історична довідка;
 - 2) Структура архіву;
 - 3) Положення про ЦДАМЛМ України;
 - 4) Колегіальні органи;
 - 5) Склад та характеристика фондів;
 - 6) Довідковий апарат;
 - 7) Бібліографія;
 - 8) Описи фондів ЦДАМЛМ України.
- Новини;

- Анонси;
- Галерея;
- Виставки онлайн;
- Наші видання;
- Інформуємо громадськість;
 - 1) АРХІВажлива СПРАВА;
 - 2) Нові надходження;
 - 3) Описання документів;
 - 4) Ініціативні інформування.
- Літературні ПЛЮТИ;
- ЗМІ про нас;
- Державні закупівлі;
- Запобігання корупції;
- Звернення громадян;
- Нормативна база;
- Вакансії;
- Контакти;
- Карта порталу;

Станом на 1 січня 2016 року в архіві зберігається 1411 фондів, 123 фонди установ та організацій, 19633 од. зб. фотодокументів. На сайті нараховується 41 виставка онлайн.

Центральний державний архів зарубіжної україніки

«Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) створено, як координаційний центр з питань роботи з документами зарубіжної україніки, які зберігаються в інших державних архівах та архівних підрозділах організацій, громадських об'єднань та громадян. Пріоритетним напрямом архіву є організація передавання та повернення в Україну писемної історико-культурної спадщини зарубіжних українців та українських громад, введення до наукового, культурного та духовного обігу тих часток національної культурної спадщини, що зберігаються в Україні або були вивезені за її межі.» [63].
Структура веб-сайту ЦДАЗУ:

- Головна;
- Про архів;
- Довідковий апарат;
- Фонди;
- Публікації;
- Виставки онлайн;
- Послуги архіву;
- Державні закупівлі;
- Звернення громадян;
- Наші партнери;
- Корисні посилання;
- Контакти;
- Інтернет приймальня;
- Безпека життєдіяльності;
- Очищення влади;
- Кодекс етики архівістів;
- Правила етичної поведінки держслужбовців.

Фонди ЦДАЗУ [63] поділяються на три групи:

- 1) Архівні – 67 фондів;
- 2) Бібліотечні – 24 фонди;
- 3) Музейні – 136 фондів.

На сайті доступно 69 публікацій та 50 виставок онлайн.

Отже, майже усі центральні державні архіви мають власні веб-сайти, на яких розміщена інформація про архів, його історію, структуру, керівництво, законодавчу базу та контактну інформацію. На головній сторінці, як правило, розміщені новини. Більшість сайтів центральних державних архівів містять інформацію про фонди, публікації та послуги. Також слід зазначити, що 90% сайтів представлені трьома мовами. Тому можна зробити висновок, що сайти центральних державних архівів України в цілому відповідають вимогам сучасності.

2.7.2 Веб-сайти місцевих державних архівних установ України

Спробу проаналізувати веб-сайти обласних державних адміністрацій як документально-інформаційну систему здійснила у своїй кандидатській дисертації Чекмарьова Л.О. [53]. Водночас зауважимо, що в науковій літературі майже відсутні праці, присвячені аналізу веб-сайтів архівних установ [45]. Цей фактор визначив напрям досліджень групи викладачів, аспірантів та студентів кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, які підключилися до Міжнародного проекту InterPARES Trust та затвердили наукову тему на семінарі у Брюсселі (листопад 2013 р.). Один з її етапів передбачає вивчення стану зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах архівних установ. За результатами виконання проекту 7–9 квітня 2015 р. була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання», у якій взяли участь науковці, працівники архівних, музейних та бібліотечних установ України та 8 зарубіжних країн.

Місцеві архівні установи є важливою ланкою в системі архівних установ України. Вони представлені анотованими електронними каталогами метричних книг. Такі каталоги зафіксовані на сайтах державних архівів Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Одеської, Волинської, Київської, Харківської, Черкаської, Дніпропетровської областей, що складає 41%. Слід зазначити, що усі розміщені на сайтах документи супроводжуються науковим апаратом. Виключення становить опис документів розміщених на сайті Державного архіву Хмельницької області, де не всі електронні документи мають номер фондів і справ, з яких вони були відібрані для оцифрування.

Важливим для користувачів є можливість ознайомитись з документами через електронні путівники. На жаль, 36% сайтів обласних архівних установ не мають електронних путівників. З 64% сайтів архівів, що їх мають, 29% сайтів містять електронні путівники по окремих фондах. Це стосується державних архівів Запорізької, Одеської, Київської, Львівської областей. Загалом по

Україні 71% сайтів з 64% вже вказаних сайтів архівних установ, що містять електронні путівники, представляють у них усі наявні архівні фонди.

Значно спрощують процедуру доступу до архівних фондів електронні анотовані реєстри описів фондів. Моніторинг сайтів показав, що 68% сайтів архівних установ містить реєстри описів значної кількості фондів. З них 40% сайтів, а саме: сайти Державних архівів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Київської, Чернігівської, Івано-Франківської областей мають анотовані реєстри описів лише по окремим фондам. Зокрема, до здобутків Державного архіву Дніпропетровської області [58] можна віднести анотовані реєстри описів усіх метричних книг та підключення веб-сайту архіву до веб-порталу Дніпропетровської області «Відкрита влада».

Значну роботу проводять архіви з розсекречення документів. Відсоток інформації про такі документи досить значний. 86% сайтів архівних установ містить таку інформацію, з яких електронні анотовані реєстри описів розсекречених документів розміщені на сайтах державних архівів Дніпропетровської, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Миколаївської областей, що становить 37%. Решта сайтів архівних установ має лише інформацію про такі документи. Важливим етапом дослідження стало встановлення наявності діючих електронних архівів, а по можливості – обсягу оцифрованих документів.

Аналіз показав, що 95% сайтів архівних установ мають електронні виставки документів. Найбільша колекція он-лайн виставок була зафіксована на веб-сайтах Державних архівів Львівської області, Чернігівської області, Запорізької області, Луганської області.

Колекції унікальних документів містять сайти Державних архівів Чернігівської та Вінницької областей, що складає 10%; колекції фотодокументів можна віднайти на сайтах Державних архівів Запорізької, Полтавської, Чернігівської областей, що складає 14%; колекцію карт розміщено на сайті Державного архіву Одеської області, що складає 5%. Наукові публікації розміщені лише на 54% сайтах обласних архівних установ. Відповідно 46% сайтів не мають електронних публікацій. Це – Державні архіви

Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Харківської, Херсонської областей.

Аналізувалась актуальність інформації, повнота її представлення на сайтах та періодичність оновлення. Зокрема, було встановлено, що найповніше за параметрами: події в державі, закони, нормативно-правові акти, галузеві стандарти, події в архівних установах, ювілейні та пам'ятні дати, персоналії, подають Державні архіви Запорізької, Закарпатської, Полтавської, Тернопільської областей, що становить 22%. Решта сайтів архівних установ (78%) подають інформацію за групами окремих рубрик. Статистика новин виявлена лише на 11% сайтів. Вона присутня на сайтах Державних архівів Сумської [60] та Кіровоградської областей [59].

Аналіз мов, представлених на сайтах державних архівів областей України, показав, що на сайтах Закарпатської, Житомирської, Івано-Франківської, Вінницької, Чернігівської та Миколаївської, що становлять 27% від загальної кількості сайтів, надають інформацію лише одною мовою – українською. Держархіви Рівненської, Кіровоградської, Запорізької областей інформація надається двома мовами (укр.+англ. Або укр.+рос.), що становить 14% від загальної кількості сайтів. Державний архів Дніпропетровської області надає інформацію 6 мовами (5% від загальної кількості сайтів), решта сайтів (81% від загальної кількості сайтів) надають інформацію 3 мовами (укр.+рос.+англ.).

Отже, оцінка веб-сайтів державних місцевих архівів України показала наявність сучасних та достатньо зручних веб-сайтів, інформація на яких розміщується та оновлюється відповідно до законодавчої бази України.

2.7.3 Одиниця відбору та зміст критеріїв відбору веб-ресурсів до архівного копіювання в ЦДЕА України

Основною одиницею відбору є веб-сайт, який відповідає головним критеріям відбору і слугує для створення в ЦДЕА його архівної копії [101]. Водночас, за наявності розділів сайту, що містять значну кількість неревалентної інформації і не відповідають критеріям, можуть вилучатися з нього.

Зважаючи на значущість для вітчизняного суспільства інформації, пріоритетному копіюванню підлягають веб-сайти державних органів та центральних державних установ України. На початковому етапі відбору, що має проводити ЦДЕА, доцільно до вирішення правових питань цієї діяльності архіву, формувати архівні копії веб-ресурсів зазначених та інших юридичних осіб, веб-сайти яких створені за державний кошт.

Критерії відбору веб-ресурсів можна поділити на дві групи.

Перша група – головні, визначальні критерії, до складу яких входить «тематика» та «значущість інформації для майбутніх споживачів».

Виокремлення зазначених критеріїв як пріоритетних зумовлено досвідом відбору веб-ресурсів за кордоном.

Друга – охоплює допоміжні критерії, які можуть застосовуватись, але не є визначальними і слугують лише додатковою мотивацією для відбору.

Головні критерії відбору:

1. Критерій «тематика». Відбір здійснюється відповідно до заздалегідь сформульованих тем і впродовж часу актуальності теми. Оскільки на сьогодні у дослідженнях вітчизняних істориків переважає проблематика, пов'язана з політичною та економічною історією України, то тематика відбору має зосереджуватись у цьому напрямі.

Водночас, така тематична обмеженість не повинна бути перепорою для відбору інформації з таких питань як, наприклад, «українці за кордоном», «відгуки за кордоном на події в Україні» тощо. Тематика може бути умовно поділеною на блоки: політика, економіка, наука, культура тощо

За наявності можливостей відбір може здійснюватись за всіма (або переважною більшістю) наведеними рубриками. Значне обмеження обсягів веб-ресурсів, що відбираються, може зумовлювати формулювання найактуальніших тем, наприклад, «вибори до Верховної Ради України», «вибори Президента України», «політична (економічна, фінансова, енергетична тощо) криза в Україні» та ін.

У разі розширення тематичного поля пошукових інформаційних запитів їх формулювання можна здійснювати за допомогою «Генеральної схеми класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України» [23].

2. Критерій «значущість інформації для майбутніх споживачів»

Зазначений критерій фактично пов'язаний із попереднім, оскільки в інформаційній потребі головним все ж є формулювання теми (питання, проблеми).

Визначення можливих інформаційних потреб споживачів інформації у майбутньому ґрунтується не тільки на усталеному, традиційному інтересі всіх категорій споживачів (включаючи і дослідників) до так званих «сенсаційних новин», але й на аналізі нагромаджених фактів з історії життя країни та різних верств суспільства, можливості ретроспективного моніторингу подій, співмірної їм аналітики фактів і прогнозів. Рівень прогнозованої інформативності сайту формально залежить від рівня кумуляції інформації в ньому, його спрямованості як аналітичного джерела інформації, поза залежності від його профілізації як представника офіційної чи, навпаки, неофіційної (опозиційної або незалежної) точки зору. Чим вищі ці рівні у сайтів, тим вищі можливості їх відбору для формування їх архівних копій. З іншого боку, безперечно, значущість інформації сайту для майбутніх поколінь визначається на підставі експертних рішень персоналу, що відбирає веб-сайт, і у подальшому – експертно-перевірною комісією ЦДЕА України [101].

Додаткові критерії:

1. Критерій «джерело, з якого здійснено відбір»

Сайт державного органу або центральної установи, який містить інформацію підтверджує її офіційність, має більшу міру вірогідності, що оцінюється позитивно. Повідомлення, вміщене на сайті пересічної юридичної або фізичної особи, може мати значно меншу тривалість існування й більшу міру унікальності порівняно з попередніми видами джерел, а значить бути більш цінним.

Сайти як джерела інформації, що вже відзначалося вище, можуть мати різні рівні кумуляції інформації та вмісту аналітичної (фактологічної) інформації. З другого боку, міра кумуляції інформації з теми має узгоджуватись з такою змістовною характеристикою, як повнота інформації.

Тобто, необхідно здійснювати порівняльний аналіз веб-ресурсів щодо міри презентативності інформації з теми на різних сайтах, що впливатиме на їх вибір як джерела для відбору.

Слід також врахувати, що на різних сайтах можуть вміщуватися різні версії фактів, їхні коментарі, аналітичні матеріали, що зумовлює необхідність копіювання ресурсів, які містять різні (іноді полярно протилежні) оцінки фактів. З цієї точки зору найбільшу цінність для відбору представляють сайти аналітики новин, на яких часто спостерігається дублювання інформації, що вже зафіксована (ефект поглинання інформації). Разом з тим, аналітико-синтетичні операції щодо вилучення дублюючих частин сайтів можуть займати багато часу. Тобто копіювання сайтів без їх аналітичного опрацювання буде охоплювати значно менше часу, але у цьому разі є більша ймовірність зберігання значних обсягів нерелевантної інформації.

2. Критерій «міра достовірності інформації»

Міра достовірності інформації на рівні відбору та у процесі колегіальної експертизи цінності визначається за результатами контент-аналізу сайту як джерела [101]. Зазначений критерій може мати різні ступені: від сприйняття інформації як недостовірної до наявності її офіційного підтвердження. Оскільки нагромадження інформації з теми відбувається постійно, то веб-ресурси, які містять окремі повідомлення, спростовані офіційно, не вилучають, а залишають із наступним спростуванням. Особливу увагу слід приділити так званім

«чуткам» або «пліткам». Ця інформація зникає швидше, але саме вона є атрибутом соціально-комунікаційного тла епохи і її наявність не дає можливості представити історію за офіційними виданнями як суцільну пряму лінію. Важливим є збереження вихідного повідомлення, яке має так званий «сенсаційний характер». Водночас, сенсаційні новини, окрім підтверджених, у подальшому, як правило, або зникають без сліду і про них забувають, або, найбільш гучні, – спростовуються і розглядаються у судах (за наявністю позовів).

3. Критерій «визначеність авторства»

Безперечно, визначеність автора створює більш надійне фактичне підґрунтя ресурсу. Водночас, на сайтах новин часто відсутнє зазначення авторства інформації, а має місце посилання на сайт або інформаційну агенцію, звідки її взято. Відтак, відбір здійснюється незалежно від авторства повідомлення, вміщеного на якомусь сайті.

2.8 Аналіз стану інформаційних архівних ресурсів України та зарубіжних країн

На сучасному етапі розвитку документальної бази питання використання інформаційних ресурсів архівних фондів набули надзвичайної актуальності.

Вимогою сьогодення є аналіз та узагальнення міжнародного й українського досвіду в поєднанні традиційних форм і новітніх носіїв з використання документальної інформації в архівах та вироблення спільних проектів державного та міжнародного рівнів із використання інформаційних ресурсів архівних документів.

Архіви у відкритому електронному доступі – це сучасна система організації студій для співробітників наукових і освітніх організацій, студентів і дослідників, яка гарантує доступ, прозорість і швидкість у клопіткій науковій роботі. Це – допомога в комунікації, викладацькій діяльності, публікації результатів наукової діяльності, тобто забезпечення відкритості для громадськості історико-культурної спадщини. Це, зрештою, засіб дистанційного доступу для студентів і фахівців до першоджерел та кваліфікованих історичних досліджень. Слід відзначити, що складність збереження цифрових документів не можна порівнювати з вартістю збереження, і установи повинні працювати одночасно з двома типами документів: тими, що знаходяться на традиційних носіях, і тими, що є нематеріальними. Технології збереження цифрових документів, звичайно, вимагають фінансів, але вони неспівставні з ціною втрати цих матеріалів для суспільства у випадку, якщо такі системи не будуть створені.

Рівень організації архівних веб-сайтів різний у багатьох країнах. Він залежить від основного призначення довідкової системи, інформаційного потенціалу держави та підтримки нею архівної галузі, концепцій розвитку сайтів, наявності висококваліфікованих фахівців у цій галузі тощо.

За обсягом інформації інформаційні ресурси архівів прийнято класифікувати за типологічною ознакою: міжнародні, національні, державні, регіональні (місцеві, обласні), муніципальні (міські), ресурси інших архівних

установ, громадських організацій тощо; за змістом – універсальні та тематичні; за характером інформації – первинні, вторинні, змішані [43].

Усі архівні ресурси, що представлені на веб-сайтах, як правило, структуровані так:

- пошукові засоби;
- нормативно-правова база (архівне законодавство);
- виставки онлайн;
- міжнародне співробітництво;
- конференції та зустрічі;
- загальна контактна інформація;
- публікації;
- довідкова інформація;
- послуги, які надають установи;
- бази даних та каталоги;
- зворотний зв'язок із користувачем;
- питання – відповіді;
- мовні версії.

Інформаційні ресурси зарубіжних архівних веб-сайтів представлені двома-трьома мовами, переважно – мовою країни, що створила сайт, а також англійською або французькою; в Україні – переважно українською, російською та англійською мовами. Одні веб-сайти надають лише контактну, довідкову інформацію, нормативно-правову, довідкову інформацію та відомості про міжнародне співробітництво. Інші веб-сайти додатково надають інформацію про послуги, які пропонують. Майже всі веб-сайти мають окремі веб-сторінки під назвою «Карта сайту».

Сьогодні стратегічним напрямом діяльності національних архівів і бібліотек світу стає надання онлайн-доступу до архівних і бібліотечних архівних ресурсів. Багато веб-сайтів (Internet Archive [7], національних архівів Канади [73], Австралії, Великобританії, Національної архівної служби США, «Архіви України») оприлюднюють у мережі Інтернет бази даних та фондові

каталоги. Загалом найбільш потужними є архівні інформаційні ресурси таких країн: Великобританія, Австралія, Канада, США та Німеччина.

Отже, архіви є результатом діяльності суспільних організацій, формують суспільну та історичну спадщину першочергового порядку, що робить можливим передачу майбутнім поколінням відбитків діяльності, як державної влади, так і народів та окремих груп. Можливості цифрових технологій найяскравіше проявляються в пошуку необхідних документів в електронному архіві – при використанні цифрових технологій можна миттєво віднайти документ без допомоги архівного співробітника, що мав би знайти цей документ на полиці сховища. Збереження цифрових документів як історико-культурної та наукової національної спадщини вимагає нових форм організації, нових методів роботи і нового способу мислення. Ці програми мають включати не лише технічні аспекти, а й спеціальну підготовку, яка дозволить персоналу адаптуватися до мінливого середовища і до тих змін у напрямі діяльності, які воно обумовлює.

3 ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ АРХІВНОГО ПОРТАЛУ «АРХІВИ УКРАЇНИ»

3.1 Історія створення

Веб-сайт як новий сучасний вид комунікації перебуває в полі зору науковців із моменту свого виникнення. Цінність веб-сайтів зумовлена комплексністю електронних документів, яка не досягається традиційним виданням. Веб-портал є різновидом веб-сайту, що надає користувачам великий обсяг багатоаспектного контенту, різноманітні інтерактивні сервіси й посилання на інші веб-сайти. Головним завданням створення архівних порталів є надання загальної довідкової інформації про архіви та архівні документи, сприяння пошуку архівних документів, інформування про архівну діяльність, надання архівних послуг, популяризація архівної справи, формування позитивного іміджу архівів у суспільстві [18].

Електронні ресурси відіграють важливу роль у здійсненні інформаційно-комунікаційної функції архіву і мають деякі переваги порівняно з традиційними засобами комунікації, а саме:

- формування позитивного образу установи (інформація про її історію, сучасний стан, організаційно-функціональні можливості, науково-технічний потенціал, участь у реалізації різноманітних проектів та ін.);
- цілодобова доступність інформації для користувачів з усього світу;
- оперативне оновлення інформації;
- урахування запитів та пропозицій користувачів;
- надання великого обсягу інформації;
- можливість отримання мультимедійної інформації;
- персоналізація інформації, призначеної для певної цільової аудиторії;
- багатоаспектний та швидкий пошук необхідних даних у великих масивах інформації;
- отримання даних про відвідуваність веб-сайту, тобто про його результативність як засобу комунікації.

Так, веб-портал «Архіви України» надає своїм користувачам доступ до документів Національного архівного фонду України, а також інформаційні

послуги у різних формах: надання інформацій про склад і зміст документів Національного архівного фонду України; надходження запитів до державних архівів та відправлення відповідей на них; безкоштовне користування електронними ресурсами.

Питанням розгляду процесів інформатизації архівної галузі та веб-порталу «Архіви України» упродовж останніх двадцяти років займалися такі відомі історики та архівісти як Г. Боряк [18], Л. Дубровіна [28; 29], К. Новохатський [55], А. Кисельова [40; 41; 43], А. Сукало [108; 109].

У розвідці «Архівна галузь України в умовах глобального інформаційного середовища» А. Сукало зазначає, що перспектива запровадження сучасних технологій в архівній справі визначається сучасним станом державного та світового інформаційного простору, державною політикою щодо стратегічного планування розбудови інформаційного суспільства в Україні та проектами спрямованими на реалізацію процесів інформатизації архівної галузі [109]. Тому вивчення веб-порталу «Архіви України» є нагальною потребою, оскільки сприяє розвитку інформаційного простору.

Проблема створення інтегрального електронного ресурсу архівної галузі України постала у контексті розроблення «Програми інформатизації архівної справи», результатом впровадження якої стало ухвалення 20 вересня 2000 р. наказу Державного Комітету архівів України (далі – ДКАУ) «Про створення Web-сайту Державного комітету архівів України» [100], офіційне відкриття якого відбулось 24 грудня того ж року. За 10 років, у той самий день було представлено оновлену версію карти та структури веб-порталу.

З огляду на те, що з 2002 р. сайт було включено до спеціального реєстру ЮНЕСКО, а у 2004 р. він набув рис веб-порталу [13], можна стверджувати, що стратегічною метою розробників сайту було не лише інформування суспільства про життя та новини архівної галузі, але й надання за допомогою цього електронного ресурсу засобів інтелектуального доступу до документів Національного архівного фонду.

Веб-портал Державної архівної служби України (правонаступника ДКАУ) «Архіви України» було створено 9 грудня 2010 р. [9]. Провідний сучасний науковець Г. Боряк вважає, що веб-портал «Архіви України» Державної архівної служби України виник у результаті комплексу організаційно-правових заходів, пов'язаних з інформатизацією архівної галузі, і на сьогодні є потужним профільним інформаційним ресурсом, який містить величезний масив різнопланових відомостей про документальну спадщину України [9]. Наразі веб-портал став ефективним інструментом для громадян та організацій не лише в отриманні публічної та суспільно значущої інформації, але й у забезпеченні їхніх потреб в отриманні інформації про склад і зміст документів НАФ. Це сприяло встановленню комунікаційного зв'язку між користувачами такої інформації й архівними установами.

3.2 Сучасна структура та інформаційне наповнення порталу «Архіви України»

Проблемам формування електронних архівних ресурсів, створення та наповнення веб-сайтів державних архівів установ, веб-порталу «Архіви України» присвячене дисертаційне дослідження А. Кисельової «Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи» [43], а також низка інших її робіт з означеної проблематики [39; 40; 41; 42; 44]. Зокрема, у своїй дисертації А. Кисельова простежує історію становлення архівних веб-сайтів у провідних державах світу, й в Україні, досліджує особливості функціонування веб-сайтів архівних установ, види інформаційних ресурсів архівної сфери, структуру та перспективи їх розвитку. Важливо, що науковець визначає низку аспектів розвитку веб-сайтів державних архівів України в напрямі трансформації їх у комплексні документально-інформаційні центри.

За влучним висловом А. Кисельової «веб-портал «Архіви України» – це новий вид архівного довідника – комплексний електронний довідник оперативного характеру» [43]. Він має досить широкі можливості та може включати таку інформацію:

- описову (хроніка, повідомлення, огляд);
- археографічну та бібліографічну (списки, каталоги, покажчики, переліки);
- едиційно-текстову (публікація джерел та наукових ресурсів);
- зображувальну (в тому числі й кінофоторесурси);
- бази даних.

Заслуговує на увагу, в зазначеному контексті, й науковий доробок Т. Боряк «Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до національної документальної спадщини». Дослідниця розглядає інформаційний ресурс веб-порталу «Архіви України» як інструмент доступу та популяризації національної документальної, передовсім архівної, спадщини України. Автор окреслює можливості для інтелектуального доступу до документів НАФ користувачів ретроспективної архівної інформації шляхом використання

Інтернет-ресурсу. Цілком погоджуємося з висновками дослідниці, про те, що сучасне інформаційне суспільство є залежним від інформації, а отже, веб-портал «Архіви України», з одного боку, надає можливість познайомитися з документальною спадщиною України, а з іншого, «наближає архіви до потреб сучасного користувача та суспільства в цілому».

Побудова та організація ресурсів веб-порталу враховує логічну структуру функцій архівної системи, яка складається з різних рівнів ресурсів та системи управління цими ресурсами. У ресурсах виокремлюються п'ять складових моделей інформаційних ресурсів порталу:

- інформація про організацію та діяльність системи;
- нормативно-правова інформація;
- блок супутньої інформації (інформація про архівні громадські об'єднання України та інші архівні установи);
- питання використання архівної інформації;
- наукова та науково-інформаційна діяльність архівних установ.

Інструментальні засоби архівного порталу забезпечують можливість управління переходами з однієї веб-сторінки на іншу, пошук документів, які зберігаються на веб-порталі. Тут подається інформація про архівні установи для тих, хто планує працювати в цих установах з дослідницькою метою.

В основу змістовного наповнення порталу та структурної організації відомостей було покладено довідник «Архівні установи України» (К., 2000), підготовлений авторським колективом фахівців архівної та бібліотечної справи у межах програми «Архівні зібрання України» [15], яка розробляється з 2000 року. Інформацію, представлену на архівному порталі «Архіви України», зосереджено в 34 розділах, внутрішньо пов'язаних посиланнями.

Інформацію в рубриках структуровано. Рубрики порталу опрацьовано і репрезентовано англійською мовою. Щомісячно на сервері архівного порталу реєструється 5–6 тис. користувачів.

Нині інтерфейс головної сторінки порталу складається з кількох частин [10]. Станом на 2016 р. на офіційному веб-порталі «Архіви України»

функціонує 33 тематичні рубрики у межах верхнього горизонтального, лівого та правого вертикального меню.

Верхнє горизонтальне меню має шість активних рубрик:

- Головна сторінка
- Архів новин
- Архіви в світі
- Корисні посилання
- Контакти
- Карта порталу

На головній сторінці веб-порталу «Архіви України» центральне місце відведено для новин та анонсів. Це дозволяє простежити історію розвитку архівної сфери, професійного життя архівістів України та світу, зосередитись на найбільш актуальних питаннях архівної справи.

Розділ «Архів новин» зберігає статті новин починаючи з 2000 року, останнє оновлення – грудень 2016. Це свідчить про те, що «Архів новин» оновлюється регулярно та своєчасно.

Серед вище наведених рубрик на особливу увагу заслуговує рубрика «Архіви в світі». Клік на неї дає можливість ознайомитись з міжнародними архівними організаціями, насамперед, Міжнародною Радою Архівів, архівними службами, архівами та бібліотеками країн Європи, Азії, Північної Америки та Австралії [9].

Розділ «Корисні посилання» містить:

- Першоджерела в Інтернеті;
- Бази даних On-line (Databases Online);
- Інтернет проекти, пов'язані з писемною історико-культурною спадщиною.

У контактах вказано інформацію про місце знаходження Державної архівної служби України, керівництво Укрдержавхів та його структурних підрозділів, номер телефону та e-mail [47].

Праве вертикальне меню включає розділи:

- Очищення влади

- Консультація з громадськістю
- Громадська рада при Укрдержархіві
- Публічна інформація
- Державний нагляд (контроль)
- Захист інформації

Ліве вертикальне меню найбільше інформативне. На разі у його структурі нараховується 22 розділи:

- Головна сторінка
- Укрдержархів
- Архівні установи
- Нормативна база
- Регуляторні акти
- Запобігання проявам корупції
- Державні закупівлі
- Галузеві програми
- Міжнародні контакти
- Звернення громадян
- Державні послуги
- Інформаційна політика
- Прес-центр
- Вакансії
- Довідковий апарат
- Розсекречення архівних матеріалів
- Архівна україніка
- Електронні документи, електронні архіви
- Документальні виставки on-line
- Публікації на порталі
- Архівна освіта
- Спілка архівістів

Розділ «Укрдержархів» містить підрозділи:

- Про керівництво
- Про Укрдержархів
- Структура
- Дорадчі органи
- Відомчі заохочувальні відзнаки

Підрозділ «Про Укрдержархів» [103] містить інформацію про мету діяльності, місію, пріоритетні завдання Укрдержархіву, мережу архівних установ, наукових установ та спеціальних установ СФД та історію організації архівної справи в Україні.

В наступному розділі вказано інформацію про структуру Державної архівної служби України, керівництво та завдання, та контактна інформація кожного з підрозділів.

Нині поняття інформації та інформаційних ресурсів архівного сайту/порталу пов'язане з кількома аспектами, які відображають функціональні завдання архівної сфери. Один з таких аспектів демонструє організаційну структуру та функції Укрдержархіву: адміністративно-управлінську діяльність як центрального органу державної влади в архівній галузі, що організує діяльність галузі (це інформація про діяльність Укрдержархіву, державних архівних установ та громадських організацій) та науково-інформаційну діяльність, яка передбачає реалізацію прав органів державної влади і місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, а також усіх громадян України та світового співтовариства на отримання інформації про зміст і склад архівних ресурсів НАФ України. Другий аспект пов'язаний із використанням інформації, що міститься в документах НАФ України з метою розвитку економіки, політики, науки, культури, освіти, надання соціально-правових гарантій захисту прав людини тощо. У зв'язку з цим зупинімося на розгляді окремих рубрик веб-порталу «Архіви України» детальніше.

Ядром архівного порталу є розділ «Архівні установи» [14], з якої користувачу надається можливість переходу безпосередньо до сторінок кожної установи, де подано відомості про історію архіву, його фонди, науково-

довідковий апарат, міжфондові та фондові показники, перелік оглядів та бібліографію.

Вхідна сторінка цього розділу містить перелік назв та електронних адрес:

- 1) Десяти центральних архівних установ
- 2) Державної наукової архівної бібліотеки, м. Київ
- 3) Державного центру збереження документів НАФ
- 4) Дирекції з експлуатації комплексу споруд центральних державних архівних установ України
- 5) Двадцяти семи місцевих архівних установ
- 6) Державного архіву міста Києва (ДАК)
- 7) Державного архіву м. Севастополя
- 8) Тринадцяти галузевих державних архівів
- 9) Інших архівних установ, що входять до сфери управління Укрдержархівом.

Центральні державні архіви України:

- Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД);
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України);
- Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України);
- Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України);
- Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України);
- Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного);
- Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України);
- Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України);

- Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ);
- Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України) [111].

Місцеві архівні установи:

- Державний архів в Автономній Республіці Крим;
- Державний архів Вінницької області;
- Державний архів Волинської області;
- Державний архів Дніпропетровської області;
- Державний архів Донецької області;
- Державний архів Житомирської області;
- Державний архів Закарпатської області;
- Державний архів Запорізької області;
- Державний архів Івано-Франківської області;
- Державний архів Київської області;
- Державний архів Кіровоградської області;
- Державний архів Луганської області;
- Державний архів Львівської області;
- Державний архів Миколаївської області;
- Державний архів Одеської області;
- Державний архів Полтавської області;
- Державний архів Рівненської області;
- Державний архів Сумської області;
- Державний архів Тернопільської області;
- Державний архів Харківської області;
- Державний архів Херсонської області;
- Державний архів Хмельницької області;
- Державний архів Черкаської області;
- Державний архів Чернівецької області;
- Державний архів Чернігівської області [54].

Галузеві державні архіви:

- Галузевий державний архів Служби безпеки України;
- Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України;
- Галузевий державний архів Міністерства оборони України;
- Галузевий державний архів Державного комітету по гідрометеорології;
- Галузевий державний архів – Державна установа «Державний картографо-геодезичний фонд України» Міністерства охорони навколишнього середовища України;
- Галузевий державний архів – Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України»;
- Галузевий державний архів Державного департаменту України з питань виконання покарань;
- Галузевий державний архів Управління державної охорони України;
- Галузевий державний архів документів, пов'язаних із захистом прав та інтересів України в закордонних юрисдикційних органах;
- Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України;
- Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України;
- Галузевий державний архів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- Галузевий державний архів Державної прикордонної служби України [21].

У відвідувачів архівного порталу є можливість переходу до веб-сайту/сторінки необхідної установи, на якій подано відомості про історію архіву, огляд його фондів, довідковий апарат, міжфондові та фондові покажчики, перелік оглядів, інформацію щодо науково-довідкової бібліотеки та бібліографію тощо.

Рубрика «Нормативна база» містить понад 560 повнотекстових нормативно-правових документів: укази, розпорядження та доручення Президента України; закони України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; постанови та розпорядження Верховної Ради України; накази Міністерства юстиції України, розроблені Укрдержархівом; накази Укрдержархіву (Держкомархіву, Головархіву) України; нормативно-правові

акти інших центральних органів виконавчої влади; проекти нормативно-правових актів з архівної справи і діловодства; архівні стандарти і рекомендації; правила роботи тощо. Оприлюднено також «Правила видання документів і пам'яток (1990–2000)» [43, с. 10]. Тож цей розділ надає можливість ознайомитись з правовими засадами функціонування архівної галузі в Україні та отримати доступ до документів, які регламентують різні аспекти.

Розділ «Регуляторна діяльність» містить проекти регуляторних актів, їх аналіз та звіти про відстеження результативності, які можна переглянути або скачати в форматі PDF.

Рубрика «Галузеві програми» надає інформацію про регіональні програми розвитку архівної справи. Представлена «Програма охорони державних приміщень державного архіву області на 2014-2015 роки» для Волинської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Рівненської, Харківської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської областей.

Рубрика про розсекречення архівних матеріалів містить інформацію про стан процесу зміни режиму доступів до документів. Своєрідним підбиттям підсумків процесу розсекречення є реєстр розсекречення фондів – відповідні міжархівні довідники, яких на сьогодні опубліковано шість. На архівному порталі оприлюднено переліки п'яти центральних державних архівів (Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний історичний архів України, м. Київ, Центральний державний історичний архів України, м. Львів, Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С. Пшеничного, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України), державного архіву в Автономній республіці Крим та 24 місцевих архівних установ та держархівів міст Києва і Севастополя [106].

Не минули своєю увагою розробники сайту і такий перспективний на сьогодні напрям досліджень, як архівна україніка – тобто документальні масиви, які були або створені на території України, а потім вивезені за межі країни; або які були створені за межами України органами управління

українськими землями або українськими громадами, і були або переміщені до України або залишились за межами країни. Веб-портал «Архіви України» надає інформацію у вигляді довідників архівної україніки по країнах, опублікованих в електронному вигляді, а також подано бібліографію цього питання. Також подано таблицю, де за роками розписано, які документи та в яку архівну установу України було передано з-за кордону (повернуто або переміщено) [11].

Новою формою використання архівної інформації є зміст рубрики «Документальні виставки on-line», яку було відкрито у 2003 р. Присутній архів попередніх виставок (Автограф української історії; Голодомор і політичні репресії; Історія державності; Вибори; Персоналії; Друга світова війна; Чорнобиль; Пам'ятні дати; Катастрофи в архівах та ін.).

Наступна рубрика «Публікації на порталі» є найзмістовнішою і найбільшою за обсягом. Для кращої структуризації інформацію розбито за такими групами: нові видання; документальні видання; дослідження; матеріали конференцій, збірники наукових праць; періодичні та продовжувані видання; архівні зібрання України; довідкові видання; бібліографічні посібники; підручники, словники; тематичні публікації; документи меморіального характеру; оформлення та зразки бібліографічних посилань і архівних легенд; електронні видання [27]. Загалом рубрика поповнюється більш-менш систематично; щоправда, є лише два посилання на видання за 2016 рік.

Розглянемо окремі групи. У підгрупі «Документальні видання» публікації подано у хронологічному порядку. Тобто користувач має змогу продивитись по роках (починаючи з 2001 р.), що було опубліковано архівістами та істориками із залученням документів [100].

Варто також розглянути зміст рубрики «Періодичні та продовжувані видання», яка є прикладом розширеного варіанту підрозділів, які також представлені у правому вертикальному меню головної сторінки архівного порталу, а саме: «Науково-практичний журнал «Архіви України»»; «Студії з архівної справи та документознавства»; «Пам'ятки: археографічний щорічник»; «Вісник Державного комітету архівів України». У цій рубриці закладено різні пошукові можливості. Наприклад, якщо повнотекстові версії «Архівів України»

та «Вісника Державного комітету архівів України» пропонуються користувачам сайту з 2000 р. по теперішній час, а «Студій з архівної справи та документознавства» – з 2002 р., то інформацію про регіональні видання взагалі лише анонсовано і навіть не представлено у формі змісту. Окрім перерахованих видань із зазначенням видавця (ДКАУ, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства) у рубриці також представлено ще такі журнали як «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство», «Бюлетень Галузевої служби науково-технічної інформації»; періодичні видання 8 місцевих державних архівних установ (Донецької, Луганської, Одеської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей), а також Департаменту архівного забезпечення Служби безпеки України: «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ». Подано також покликання на праці центру пам'яткознавства: «Русалка Дністрова: літературно-мистецька культурологічна газета» [75].

Рубрика «Архівні зібрання України» є відображенням втілення в життя масштабної роботи архівістів у сфері надання інтелектуального доступу до документів Національного архівного фонду, а відтак потребує детальної характеристики. Інтелектуальний доступ уможлиблюється за допомогою довідкового апарату архівів, зокрема путівників та взаємопов'язаної системи довідників. Тому, ще у 2000 р. ДКАУ започаткував програму підготовки довідкових видань «Архівні зібрання України» у межах двох серій: «Путівники» (довідники про склад та зміст фондів окремих державних архівів) та «Спеціальні довідники» (архівні довідники інших типів, зокрема загальнонаціонального, загальнодержавного характеру, міжнародні, тематичні; бібліографічні покажчики; анотовані реєстри описів фондів та покажчики архівних фондів, в тому числі особового походження, втрачених, розсекречених тощо). У 2000–2009 рр. у межах програми «Архівні зібрання України» було видано понад 70 архівних довідників. Так, 2008 р. у згаданій серії вийшов іменний покажчик «Архів Києво-Печерської Лаври та заповідника».

Відповідно до концепції розробників веб-порталу, рубрика «Архівні зібрання України» поділяється на кілька частин. У серії «Путівники»

опубліковано 24 видання, зокрема, путівники по фондах ЦДАГО України, ЦДІАЛ України, ЦДАМЛМ України, дванадцяти державних архівів областей, архіву м. Києва.

У серії «Спеціальні довідники» вийшло близько 20 видань, зокрема, «Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник. Т. 3. Розсекречені архівні фонди ЦДАВО України, ЦДНТА України, Держархіву в АРК, держархівів областей України, міст Києва і Севастополя (2004-2010 рр.)», довідник «Архівні установи України. Т. 1. Державні архіви»; уже згадані реєстри розсекречених фондів, а також «Національний реєстр втрачених та переміщених архівних фондів. Архівні фонди, вивезені за межі України у 1945–1991 роках», опублікований у 2008 р. [12].

Ще наявні такі серії як «Анотовані реєстри» (анотовані реєстри описів фондів Центрального державного науково-технічного архіву України, держархівів Кіровоградської, Миколаївської, Полтавської, Чернігівської, Черкаської областей, держархіву в Автономній республіці Крим тощо); «Анотовані каталоги кіножурналів» (анотовані каталоги кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів); інші спеціальні довідники, у т.ч. довідково-бібліографічні. Електронні версії довідників про архівні та рукописні зібрання України систематично публікуються на веб-порталі Державної архівної служби України [12].

У цілому, варто відзначити, що концепція структури веб-порталу змінюється відповідно до бачення першочерговості завдань історичної науки України. Так, станом на 2010 р. на порталі була присутня рубрика «Репресивні режими. Ресурси до вивчення». Тут, зокрема, містився «Електронний архів Голодомору», який складався з багатьох розділів: «Фотодокументи»; «Кінодокументи»; «Документальні виставки»; «Промови вождів»; «Переміщені особи про Голодомор»; «Інтернет-ресурси»; «Свідчення очевидців»; «Правове поле»; «Бібліографія публікацій джерел», «Огляди джерел та нові видання» тощо [30]. Тут же були і покликання на ресурси до вивчення різних етапів історії тоталітаризму в Україні: «Революція. Спротив»; «Голодомор 1932–1933 рр.»; «Народ і партія єдині»; «Поміж двома тоталітаризмами: ідеологічна

пропаганда на окупованій території (1941– 1944)»; «Радянські плакати»; «Нацистські агітаційні матеріали та оголошення»; «фотодокументи з агітаційних плакатів»; «Західна Україна в складі СРСР в 1939–1941 рр.» «Етнічні чистки НКВД на Західній Україні: документальні свідчення»; «ГУЛАГ» тощо [110]. Також рубрика мала покликання на споріднені електронні ресурси України та інших країн: «ГУЛАГ: Фото-, кіноархів»; «Соловки: Електронна енциклопедія»; «Архів «Меморіалу»»; «Жертви репресій в СРСР»; «Меморіал ім. Василя Стуса»; «Хроніка комуністичної інквізиції»; «Дисидентський рух в Україні»; «"Дім терору"у Будапешті»; «Архів Угорської революції 1956 р.»; «Архіви УПА в Інтернеті»; «Архіви Визвольного руху»; «Повернуті імена»; «Розстрільні списки Сталіна в Інтернеті»; «КДБ у країнах Балтії: Документи»; «Архіви Самвидаву в Інтернеті»; «Архіви КДБ в Інтернеті»; «Архіви спецслужб США в Інтернеті» [105]. На зазначені рубрики неможливо зайти, якщо не мати вихідних пошукових даних.

На виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» та реалізації владних повноважень з надання електронних адміністративних послуг на веб-порталі представлено перелік платних послуг, що надаються державними архівами, звітна документація тощо.

Текстове оформлення веб-порталу хороше, подано марковані списки, виділені заголовки та підзаголовки, достатній обсяг інформації на сторінці для зручної роботи. Однак розмір шрифтів замалий, довга робота на порталі утомлює очі. Інформація на веб-порталі «Архіви України» представлена трьома мовами – українська, російська та англійська.

Інтегрований електронний ресурс архівної галузі України є надзвичайно потужним засобом доступу до документів НАФ. Розробникам його концептуальних засад вдалось уникнути зосередження лише на потребах професійних архівістів. Навпаки, засадою побудови веб-порталу є розуміння того, що сучасне розвинене суспільство потребує доступу до різноманітної інформації – суто профільних для галузі Закону України про Національний архівний фонд та проблем електронних архівів до сучасних підходів до культурних цінностей та нацистської пропаганди на українських землях.

Оскільки інформаційне суспільство – це суспільство, залежне від інформації, відтак максимальне інформування громадськості про діяльність архівної галузі дозволяє задовольнити попит найвибагливішого користувача.

В цілому, інформаційна структура веб-порталу «Архіви України» повністю відповідає потребам галузі, має повне інформаційне наповнення, не містить зайвих відомостей та недоречних повторів інформації. Інформаційне наповнення веб-сайту тісно пов'язано з його організаційною структурою. Наповнення тематичних рубрик архівного веб-порталу відповідає сучасним викликам часу.

Таким чином, необхідно зазначити, що офіційний портал «Архіви України» став потужним сегментом електронних інформаційних ресурсів держави та реальним кроком на шляху формування в Україні інформаційного суспільства.

3.3 Перспективи вдосконалення веб-порталу «Архіви України»

Архівісти, які причетні до наповнення веб-порталу, свідомі тієї важливої ролі, що відіграє веб-портал «Архіви України» [10] у сфері інтелектуального доступу до документів НАФ. Розуміння важливості цього інформаційного ресурсу знайшло своє відображення у публікації електронних версій путівників по архівних фондах центральних, галузевих та місцевих архівних установ, а також інших видів довідників. Змістовне наповнення розділів, що стосуються архівів України (та за потреби, архівів світу) дозволяє користувачу відшукати необхідну інформацію про місцезнаходження необхідних йому документів без звернення до архівної установи, що значно заощаджує його час та час працівників архівів.

Найбільш актуальним завданням для перспективи розвитку інформаційного ресурсу «Архіви України» є удосконалення діалогу з користувачами веб-порталу. На нашу думку, варто було б створити окрему сторінку з назвою «Найбільш типові запитання» та передбачити розділ для опитування дослідників та відвідувачів веб-порталу з різних питань, для оперативного реагування на актуальні потреби користувачів і вимоги часу, а також організувати сторінку «Форум» для обговорення назрілих питань у сфері архівної справи, архівознавства та суміжних галузей знань. Корисним інструментом популяризації архівної спадщини України стало би створення на архівному порталі електронної архівної «крамниці», за допомогою якої користувачі могли б замовляти архівні видання та іншу дотичну інформацію через Інтернет, впровадити систему авторизації та реєстрації. Впровадження системи авторизації та реєстрації користувачів архівного порталу надасть можливість його постійним відвідувачам брати участь в обговоренні назрілих питань, додавати коментарі до інформаційних повідомлень, замовляти архівні видання тощо.

У числі нереалізованих проєктів архівного порталу можна назвати надання доступу через інтернет до інтегрованої бази даних архівів – Центрального фондового каталогу України БД (про цей перспективний напрям

архівісти вказували ще на початку 2000-х рр.). Задля справедливості треба констатувати, робота у цьому напрямі ведеться, а локальні бази даних частково представлені на сайтах окремих центральних та місцевих архівних установ.

Також слід зазначити, що карта порталу вже застаріла, в ній присутні такі розділи, яких на сайті вже немає. Наприклад, рубрик «Громадянське суспільство і влада» та «Інформаційна політика» [38] вже не існує, але на карті порталу вони присутні. Праве меню карти також не відповідало рубрикам порталу.

Загалом, такий потужний інформаційний ресурс як веб-портал «Архіви України» допомагає побачити обриси документальної спадщини України та наблизити архіви до потреб сучасного користувача та суспільства в цілому. З одного боку, веб-портал «Архіви України» надає можливість більше дізнатись про документи Національного архівного фонду, які є носіями унікальної інформації про історію нашого народу та культурні надбання світу, а з іншого, – почесну професію архівіста.